

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

28. évfolyam 5. szám

2019. május

Tartalom

Szerkesztői előszó	3
<i>Műhelykérdések</i>	
Goda Beatrix: A „silent book” alkalmazásának lehetőségei könyvtári foglalkozásokon	4
Oros Sándor: KÉPesek vagyunk? A Szegedi Képregényfesztivál története és hatása a Somogyi-könyvtárban	11
Kiss Zoltán – Kisszabóné Trapl Ivett: A könyvtáros álma, avagy digitális kutatószobák a felhőben	22
<i>Interjú</i>	
Horváth Adrienn: „Előjelekről csak utólag látni, hogy jeleztek.” Állományvédelmi interjú Baranya Péterrel, a Piarista Központi Könyvtár igazgatójával	25
<i>Konferenciák</i>	
Koltay Tibor: Idén is divat a lila. Beszámoló a LILAC 2019 konferenciáról	35
Oláh Róbert: Digitális technológiák a kéziratos és nyomtatott örökség megőrzésében. CERL-workshop az Országos Széchényi Könyvtárban	42
<i>Perszonália</i>	
Korompai Gáborné: In memoriam dr. Gomba Szabolcsné dr. Lábos Olga (1935 – 2019)	46
<i>Könyv</i>	
Arany Zsuzsanna: Kalauz az olvasóvá neveléshez	50

From the contents

- Beatrix Goda:* How to use the silent books at library activities (4)
- Sándor Oros:* The history and impact of Szeged Comics Festival in the Somogyi Library (11)
- Adrienn Horváth:* Interview about the protection of library collections with Péter Baranya, head of Piarist Central Library (25)

Cikkeink szerzői

Arany Zsuzsanna, a Budapest IX. Kerületi Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnázium könyvtárosa; *Goda Beatrix*, az Országos Pedagógiai Múzeum és Könyvtár könyvtárosa; *Horváth Adrienn*, az OSZK Könyvtári Intézetének könyvtári minőségügyi szakreferense; *Kiss Zoltán*, a Csorba Győző Könyvtár tájékoztató könyvtárosa; *Kisszabóné Trapl Ivett*, a Csorba Győző Könyvtár tájékoztató könyvtárosa; *Koltay Tibor*, az Eszterházy Károly Egyetem oktatója; *Korompai Gáborné*, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár ny. osztályvezetője; *Oláh Róbert*, a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának tudományos igazgatóhelyettese, régi könyves könyvtárosa; *Oros Sándor*, a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár könyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós,
Németh Márton, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba**

Szerkeszti:

Tóth Béla István

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k; www.epa.oszk.hu/01300/01367

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Szerkesztői előszó

Nem lehet elég korán elkezdni az olvasóvá nevelést, ez ma már köztudott, közhelyszámba menő tény. Az olvasásra ösztönző családi környezet, a könyvektől roskadozó polcok, a szülői minta, a mondókák, a felolvasás és a közös olvasás fontosabb, mint gondolnánk, hiányuk a későbbiekben szinte bepótolhatatlan lemaradást okozhat a felnövekvő gyermek számára, mindezek meglepte viszont behozhatatlan előnnyé válhat. Ezt erősíti meg Arany Zsuzsanna recenziója is, amely épp egy olyan kiadványról szól – *Könyvkelengye. Könyvkalauz kicsiknek és nagyoknak. Ötletek az olvasás megszerettetéséhez* – melynek tartalma tökéletesen párhuzamba állítható a fenti gondolattal, hiszen a 0-3 éves korosztály beszéd-készség-fejlesztéséhez és majdani olvasóvá neveléséhez kíván segítséget nyújtani.

Goda Beatrix silent book-témában jegyzett írása részint szintén a korai mesélés, felolvasás és együtt olvasás fontosságára hívja fel a figyelmet, ugyanis a kizárólag képekből álló silent book-ból való „mesélés” előszobája lehet a szöveges tartalmak befogadásának, ugyanakkor az is kiderül belőle, hogy a szöveg nélküli képkönyv több, mint pusztán egy olvasástanulásra felkészítő eszköz, az idegen nyelv és a vizuális műveltség oktatása terén is fontos szerepet kaphat.

Módszerekben és eszközökben tehát nincs hiány az olvasóvá nevelés tekintetében. De lépünk most tovább. A szöveg nélküli, képekkel operáló történetmesélést mindössze a szövegbuborékok hiánya választja el a képregénytől, ami szintén segítheti az olvasás elsajátítását és az olvasásnépszerűsítést. A képregény azonban elsősorban, mint autonóm médium, mint önálló művészeti ág kelt – hazánkban ilyen formán főleg a rendszerváltás óta – egyre nagyobb figyelmet. Kiválóan példázza ezt az Országos Széchényi Könyvtárban 2018-ban rendezett *Kép – Regény – Történet: A 9. művészet ikonjai Magyarországon* című nagyívű tárlat, vagy épp a *Szegedi Képregényfesztivál*, amelyet a Somogyi-könyvtár szervez immáron tíz éve, és most először jelenik meg róla összefoglaló cikk a könyvtári szaksajtóban.

Oros Sándor írásában a fesztivál történetére, magára a szervezésre és a rendezvény könyvtárra gyakorolt hatására helyezi a hangsúlyt, de a partnerkapcsolatok bemutatása is jelentős szerepet kap.

A 3K új számában mindemellett nemzetközi régi könyves workshopról, információs műveltségi konferenciáról, könyvtári állományvédelemről és a digitális kutatószobák kérdéséről is olvashatnak.

Kézírataikat továbbra is a 3k@oszk.hu e-mail címre várjuk.

Jó olvasást kívánva,

Tóth Béla István

Goda Beatrix

A „silent book” alkalmazásának lehetőségei könyvtári foglalkozásokon

Mi az a silent book, miért érdemes rá odafigyelni és mit kezdhünk az ilyen típusú könyvekkel a könyvtári foglalkozásokon vagy a közoktatásban? Az alábbiakban ezekre a kérdésekre keressük a választ. Cikkünk rövid összefoglalást kíván nyújtani a silent book témáját feldolgozó, elsősorban könyvtári területen megjelent írásokból. Nem célunk, hogy teljes, átfogó képet adjunk, a hangsúlyt a figyelemfelkeltésre helyeztük.

Röviden a silent book-ról

A silent book műfajába azokat a könyveket soroljuk, amelyek kizárólag képek segítségével mondanak el egy történetet. Bár még nincs egységesen elfogadott magyar elnevezése, Révész Emese művészettörténész egy helyütt „szöveg nélküli képkönyvnek”¹ nevezi ezt a műfajt. A cikk további részében mi is így hivatkozunk rá.

A szöveg nélküli képkönyv elnevezés pontosan körülírja ezt a nálunk még kevésbé ismert könyvfajtát. Révész Emese cikkében kitér arra, hogy a magyar kiadók véleménye szerint a hazai közönség nem szívesen vásárol szöveg nélküli könyvet, holott ez a műfaj ideális lenne a vizuális műveltség, a képzőművészeti és a művészettörténeti ismeretek bővítésére. Bár a nemzetközi trendek nagy hangsúlyt fektetnek a vizuális műveltség (*visual literacy*) fejlesztésére, idehaza a közoktatásban nem kap kellő figyelmet.²

A képkönyvek felépítése, szöveg nélküli történetfűzése sokféle lehet. Egy vagy több kép is szerepelhet egy oldalon. Amennyiben több kép kerül egy oldalra, azokat általában képregényszerűen rendezik el. Ha egy kép van egy oldalon, az illusztráció rendszerint gazdagabb, részletesebb. A sok kis képből álló könyvek inkább az események ritmusára, időrendiségre helyezik a hangsúlyt.³ Egy kép az adott történet egy kimerevített pillanatát ábrázolja, amelyen rendszerint sok szereplő látható egyszerre, különböző helyzetekben. Ugyanakkor egy kép több pillanatot is ábrázolhat egyidejűleg, például egy szereplő mozgásának több fázisát.

Teljesen szöveg nélküli képkönyvek valójában nincsenek, hiszen minden dokumentumnak van címe, impresszuma, esetleg fülszövege, amelyek meghatározóak lehetnek az adott mű felfedezése, olvasása esetén. A könyvben szereplő képeken is lehetnek hosszabb-rövidebb szavak, feliratok mint például „buszmegálló”, vagy egy-egy szereplő neve.⁴

Rofusz Kinga *Otthon* című szöveg nélküli képkönyvének részlete – Vivandra Kiadó⁵

Miért használjunk szöveg nélküli képkönyveket?

A szöveg nélküli képkönyvek éppolyan univerzálisan érthetőek, mint a zene vagy a képzőművészet. Így nem csak a vizuális nevelésben játszhatnak szerepet, számos egyéb képességet fejleszthetnek, melyeket könyvtári foglalkozásokon, de a közoktatás keretein belül is alkalmazhatunk. Megfelelő eszközei lehetnek az anyanyelvi és idegen nyelvi nevelésnek, a beszédfejlesztésnek, a gondolkodásfejlesztésnek és a fogalmazástanításnak. Multikulturális vagy többnyelvű közösség számára egyaránt alkalmasak.⁶

Az Amerikai Egyesült Államokban régóta léteztek olyan oktatási segédletként használt képeskönyvek, amelyek egyszerű eszközökkel bátorították a tanulókat a történetmesélésre. Az 1970-es években ezeknek a szerepét vették át a szöveg nélküli képkönyvek (*wordless picture book*).⁷A szöveg nélküli képkönyvek olvasásakor a gyermekek értelmet, jelentést adnak (*meaning-making*) a látottaknak. Óvodás korban alakul ki a képek dekódolásának, azok önálló értelmezésének (*personal sense-making*) képessége. Hasonlóan a képek értelmezéséhez, jelentéssel való felruházásához, megértéséhez, a szöveg nélküli képkönyvek olvasása is megelőzi és megalapozza a nyomtatott szövegek olvasását. Az olvasás-előkészítéskor az olvasási irány, a történet és a képek sorrendjének vagy az azok közötti összefüggések felismerésében játszhat jelentős szerepet.⁸A korai értelmet vagy jelentést adó (*meaning-making*) feladatok és a későbbi hagyományos olvasási stratégiák között folytonosság tapasztalható. Az olvasni még nem tudó gyermekek a képeket először csupán kommentálják, címkézik, így ruházzák fel őket jelentéssel. Ezt követően képesek lesznek a képeken látható történéseket követni. A mesélés a kisgyermek és többnyire egy vele együtt olvasó felnőtt párbeszédéként indul, később válik önálló tevékenységgé, a gyermek monológjává.

Az olvasás elsajátítása után kezdetben keveredik az olvasás és a mesélés. Majd egyre meghatározóbbá válik az írott szöveg, és végül megjelenik a szó szerinti olvasás.⁹ A képek „olvasása” az olvasástanulás jó megalapozása lehet és fejleszti a vizuális műveltséget. A képek értelmezésének képessége hasonló az olvasásmegértés folyamatához.

A betűk, szótagok, szavak és mondatok balról jobbra való összekötése, és ennek következményeként a tartalom megértése, megegyező folyamat a vonalak, színek, formák és a képek egészének értelmezésével.

A képek befogadásának két alapvető módja van, az egyik a rápillantás, amelynek segítségével felismerjük a kép egyes elemeit. Ez a tevékenység bekapcsolja az agy azon funkcióját, amelynek köszönhetően létrejön a megértés másik módja, az alapos, megfigyelő, elmélyült látás.¹⁰

Egy, az amerikai Utah állam egyetemén végzett vizsgálat során megfigyelték, hogy a gyermeküknek mesét olvasó szülők sokkal több szót és összetettebb mondatokat használtak, amikor szöveg nélküli könyvből meséltek, mint amikor szöveg is volt a mesekönyvben. Az anyák szívesebben válaszoltak ilyenkor a gyermekek kérdéseire, reagáltak nyelvi próbálkozásaikra.¹¹ Az Ontario állambeli University of Waterloo kísérlete is azt bizonyította, hogy az anyák sokkal összetettebb mondatokban beszéltek a gyermekeikhez, amikor szöveg nélküli képkönyvekből meséltek, mint amikor szöveget is tartalmazott az adott könyv. A gyermekek beszéde ezáltal sokkal kifinomultabbá válik és biztosabb alapot kapnak a későbbi olvasástanuláshoz.¹²

Rofusz Kinga Otthon című szöveg nélküli képkönyvének részlete – Vivandra Kiadó

Mikor és kiknél alkalmazhatóak a szöveg nélküli képkönyvek?

Eddig kizárólag az olvasni még nem tudó kisgyermek szöveg nélküli képkönyvekhez való viszonyát foglaltuk össze, ezek a művek azonban bármilyen korosztálynál és tudásszintnél alkalmazhatóak.

A nyelvtanulásban rengeteg lehetőséget rejt magában. Az anyanyelvi nevelés során a beszédfejlesztés, a szókincsbővítés vagy a fogalmazástanítás eszköze lehet. Idegen nyelv tanulásakor az új szavak megtanulását, vagy a szavak helyes mondatokká való alakítását, a képeken látható jelenetek leírását segítheti.

A nyelvi fejlesztés elemeként mind az iskolai nyelvtanulás, mind a kétnyelvű családokban folyó otthoni tanulás megvalósítható általa. Európában a német nyelvterületeken és a skandináv országokban a menekültek beilleszkedését segítik szöveg nélküli képkönyvekkel, áthidalva ezzel a nyelvi korlátokat.¹³

Rofusz Kinga Ottobon című szöveg nélküli képkönyvének részlete – Vivandra Kiadó

A szöveg nélküli képkönyvek felhasználási módjai

Az egyes területeken alkalmazható módszerek hasonlóak, azokat a befogadók életkora és a felhasználás célja befolyásolhatja. Az olvasást, a szöveg hiányából adódóan, kreatív formában teszi lehetővé. Serkenti a gondolkodást, a tanulást, élményszerűvé teszi az olvasás folyamatát.

Könyvtári foglalkozásokat is színesíthet egy-egy ilyen mű közös feldolgozása, olvasókörök, klubok is haszonnal forgathatják ezeket a könyveket és biblioterápiás ülések alapjául is szolgálhat.

A foglalkozás vezetőjének célszerű előzetesen megismerni a műfajt és az általa nyújtott lehetőségeket.

A foglalkozásvezetőnek, aki lehet pedagógus, könyvtáros vagy bármilyen segítő foglalkozást végző személy, a szöveg nélküli képkönyvek feldolgozásakor egyfajta moderátori, rendezői feladatot kell ellátnia. Szükséges, hogy kiegyensúlyozott, nyugodt, bizalmi légkört alakítson ki, ahol mindenki szabadon és bátran elmondhatja, amit gondol vagy érez. Képesnek kell lennie megszólítani a résztvevők mindegyikét, irányítani a beszélgetést. Ha szükséges, felveheti a mesélő szerepét, anélkül, hogy a történet alakulását meghatározó módon befolyásolná. Mondhat összekötőszöveget, vagy új lehetőségeket, irányokat nyithat meg, rámutathat olyan szereplőkre, akiket még nem említettek meg a feldolgozás során.¹⁴

Mesemondás – egyénileg vagy csoportosan

A szöveg nélküli képkönyvek kézbevételevel, lapozgatásával a történet a képek és az olvasó fantáziájával kreativitásával együtt születik meg. A fejben vagy hangosan megszülető cselekményben az eredeti képek jelentése és az olvasó fantáziájából hozzáadott több-

let aránya változó lehet. A foglalkozás célja a minél egyénibb, változatosabb meseszövés. A csoportosan vagy párban elmondott történet fejleszti az együttműködést, az együttgondolkodást, ilyenkor az egyéni képességek összeadódnak. Az együttműködés része a beszéd és a hallgatás egyensúlyának megtalálása a felek között. Egymás motiválása és versengés is kialakulhat, így a végeredmény egyre színesebb, összetettebb lehet, fejlesztve ezáltal a szociális és társas kapcsolatokat, erősítve az összetartozás élményét.

Játék, improvizáció, fantázia - beszélgetés egy adott témáról

A képek által elmondott történetet tovább lehet gondolni. E folyamat lehetőséget ad egy, a könyvben megjelenő probléma megbeszélésére, felvilágosításra, tájékozódásra. A történet szabad folytatása vagy a végkifejlet megváltoztatása, átírása fejleszti a fantáziát, az improvizációs készséget. Lehetőséget ad következtetések levonására, saját élmények felidézésére.

Új szavak tanulása – anyanyelven és idegen nyelven egyaránt

Ebben az esetben a foglalkozás vezetőjének fel kell hívnia a figyelmet az ismeretlen szavakra, el kell magyaráznia a jelentésüket. Intenzíven ösztönöznie kell az új szavak beépítését a beszélgetésbe, egyenként és mondatba foglalva is ismételtetnie kell azokat.

Művészeti nevelés, érzelmi nevelés és a kép olvasóra gyakorolt hatása

A képek mint művészeti alkotások hatással vannak a befogadóra. A foglalkozás célja lehet egy-egy kép érzelmi többletjelentésének feldolgozása. Vizsgálható, hogy az ábrázolásmód, a színek, a háttér mit fejeznek ki. Ezáltal fejleszthető a vizuális műveltség.¹⁵

A megfelelő szöveg nélküli képkönyv kiválasztása

A foglalkozásokra való felkészüléskor, a könyvek válogatásánál fontos, hogy az adott mű kielégítse a célcsoport, az adott korosztály kíváncsiságát. A képkönyvnek legyen megfelelő esztétikai értéke és adjon teret az egyéni kibontakozásra. Közvetítsen olyan egyértelmű üzenetet, amelyet meg kell fejteni, amelyet lehet egyénileg értelmezni.¹⁶

Néhány példa a foglalkozások gyakorlati megvalósítására:

- a) Körben ülve, a könyvet körbe adogatva, mindenki elmondhatja szabadon amit gondol, ami eszébe jut.
- b) Több példány esetén minden résztvevő végignézheti a könyvet és a benne megelevenedő történetet összefoglalhatják egyénileg, párban vagy csoportosan. Beszélgetés indítható a különbségekről, kinek mi ragadta meg legjobban a fantáziáját.
- c) Egy műből kiragadható egy vagy több oldal, és azok leírása után szabad asszociáció indítható. Ezt a folyamatot a foglalkozás vezetője kérdésekkel segítheti, például:
 - Mi van a képen?
 - Te mit tennél ebben a helyzetben?

- Ha film lenne, hogyan folytatnád a mesét?
 - Mi történik éppen most?
- d) A foglalkozás vezetője a mesefűzést irányított mondatokkal befolyásolhatja, motiválhatja. Azonban célszerű a beavatkozást a minimálisra szorítani, hogy a résztvevőknek minél több lehetőségük legyen a kreatív gondolkodásra.
- Egyszer volt... Miről szóljon a mese?
 - Minden nap...
 - De egyszer csak... Mi történik?
 - Végül... Mi lett velük? Hogy zárult a történet?
- Bátorítani lehet ugyanakkor őket segítő kérdésekkel¹⁷
- Mit hallhat most a szereplő?
 - Milyen lehet ott az időjárás?
 - Milyen illatokat érezhet a szereplő?
 - Mit nem látunk a képen?
 - Milyen íze lehet ennek a ...?
- e) A történetet többször el lehet mondani, mindig másképp, más befejezéssel.
- f) A képkönyvet olvashatják párban is. Amíg az egyik olvas és mesél, a pár másik tagja kérdéseket tesz fel azzal kapcsolatban. A szerepeket lehet váltogatni. A kérdéseket a foglalkozásvezető is felteheti, és körben haladva, minden résztvevő válaszol egyre-egyre.
- g) Lehet utánozni a történet szereplőinek hangját vagy hangaláfestéssel színesíteni a mesélést.¹⁸

Összegzés:

A szöveg nélküli képkönyvek számtalan lehetőséget rejtenek magukban. Könyvtári vagy iskolai, családi környezetben történő felhasználásuk egyaránt indokolt. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) azt tervezi, hogy a közeljövőben módszertani workshopot és továbbképzést szervez a “silent book” témakörében. Célunk, hogy megismertessük a könyvtárosokat, iskolai könyvtárosokat, pedagógusokat és pedagógushallgatókat a műfajjal. A workshop és a továbbképzés az OPKM gyermek- és ifjúsági irodalmi különgyűjteményére támaszkodva, a köz- és szakkönyvtárakban, iskolai könyvtárakban, valamint a közoktatásban alkalmazható szöveg nélküli képkönyvek elméletével, gyakorlatával és módszertanával ismerteti majd meg a résztvevőket. A könyvtár honlapján, Facebook- és Instagram-oldalán folyamatosan tájékoztatást adunk a várható eseményekről.

Jegyzetek

1. Révész Emese: *Bologna-méreg. Bolognai Gyermekkönyv- és Illusztrációs Vásár* = Tiszatájonline, 2019. április 29., http://tiszatajonline.hu/?p=123383&fbclid=IwAR2447qgkvdMit9eidjODDRw_b_HDLKP-sQIy7fbiFDloBpw0SY5FfVean14 (2019.05.29.)
2. Uo.

3. Eder, Katja – Seewald, Katrin – Wildeisen, Sarah: *Neunauge – von der Lust am Bild zur Bildung der Sprache. Einführung in den Umgang mit textfreien Bilderbüchern in der Praxis*, Ludwigsfelde, Landesinstitut für Schule und Medien Berlin-Brandenburg (LISUM), 2017. 11-12. p. https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/themen/sprachbildung/Durchgaengige_Sprachbildung/Publikationen_sprachbildung/Neunauge_Von_der_Lust_am_Bild_WEB_2017_06.pdf (2019.05.29.)
 4. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 9-10. p.
 5. 2019-ben a HUBBY – Magyar Gyerekkönyv Fórum a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának magyar szekciója, az Év Gyerekkönyve Díjak kiosztása során az Év Leginnovatívabb Könyve díjat adományozta Rofusz Kinga *Ottbon* című könyvének, amely a Vivandra Kft. gondozásában jelent meg 2018-ban.
 6. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 16. p.
 7. Gibson, Jennifer: *Text optional. Visual storytelling with wordless picturebooks* = Children and Libraries, 14. vol. 2016. 2. no. 3. p. https://www.academia.edu/31357839/Text_Optional_Visual_Storytelling_with_Wordless_Picture_Books (2019.05.29.)
 8. Lysaker, Judith T.: *Before Words. Wordless Picture Books and the Development of Reading in Young Children*, USA, Teachers College Pr., 2018. 22. p.
 9. Lysaker, Judith and Hopper, Elizabeth: *A kindergartner's emergent strategy use during wordless picture book reading* = The Reading Teacher, 68. vol. 2014. 8. no. 650-651 p. <https://www.jstor.org/stable/24574777> (2019.05.29.)
 10. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 10. p.
 11. *College of Ed Research Shows Books without Text Can Increase Literacy* = A Utah State University weboldala. <http://www.usu.edu/today/index.cfm?id=49877> (2019.05.29.)
 12. *Reading wordless storybooks to toddlers may expose them to richer language.* = ScienceDaily 2013. április 29. <https://www.sciencedaily.com/releases/2013/04/130429164821.htm> (2019.05.29.)
 13. Lásd részletesebben a Büchereiverband Österreich (BVÖ) portálját: https://www.bvoe.at/themen/grenzenlos_lesen/buecher_ohne_worte (2019.05.29.); <https://www.wirlesen.org/artikel/wie-f-rdern/kinder-jugendliche/kinder-ab-drei-jahren/bilderb-cher-entdecken> (2019.05.29.)
 14. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 20. p.
 15. Martens, Prisca [et al.]: *Learning from picturebooks. Reading and Writing Multimodally in First Grade* = The Reading Teacher, 66. vol. 2012. 4. no. 285–294. p.
 16. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 18.p.
 17. Nagy Nóra: *Quick Guide to Children's Books 2: Silent books.* = Helbling Readers Blog <http://blog.helblingreaders.com/quick-guide-childrens-books-silent-books/> (2019.05.29.)
Lindfors, Rose-Marie: *Silent books. A handbook on wordless picture books packed with narrative power*, Stockholm, IBBY Sweden, 2016. 11-15. p.
A dokumentum PDF formátumban elérhető az alábbi oldalon: http://www.ibby.org/fileadmin/user_upload/Silent_Books_ENG.pdf (2019.05.29.)
 18. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 16-17.p.
-

Oros Sándor

KÉPések vagyunk?

A Szegedi Képregényfesztivál története és hatása a Somogyi-könyvtárban

*„Arra gondoltam, hogy rendezhetnénk
a könyvtárban képregényfesztivált, vagy inkább
kiállítását, az elsőt Szegeden, hagyományteremtő
szándékkal, valamikor tavasszal.”¹*

1. A megfogant gondolat

Mint a legtöbb könyvtár, a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár is folyamatosan törekszik a megújulásra. Új utakat keres, új szolgáltatások elindításával kíván egyre több olvasót megszólítani. Meggyőződésem, hogy ugyanolyan fontos feladatunk a potenciális könyvtárhasználók megnyerése, mint a már meglévő olvasók megtartása, színvonalas kiszolgálása.

Ezért keresi a Somogyi-könyvtár folyamatosan a megújulási lehetőségeket és ezért fordul nyitottan minden új kezdeményezés felé. Amikor 2008-ban az egyik szegedi könyves partnerünk megkereste a könyvtárat a fentebb idézett ötlettel, hamar mellé állt a könyvtár vezetősége, és gyorsan megszületett az elhatározás: nyissunk újabb csatornát használóink felé.

Már a kezdetekkor kettős cél vezérelt bennünket. Egyrészt a könyvtár képregényolvasó közönségét kívántuk megszólítani – hiszen korábban is voltak képregények a gyűjteményben –, másrészt újabb könyvtárhasználókat kívántunk szerezni. Ezenkívül a Somogyi-könyvtár mindenkor vezetősége fontosnak tartotta, hogy az új, innovatív szolgáltatások bevezetésével a könyvtár szakmai hírnevét is növeljük.

A kívülről érkezett ötlet magja termékeny talajra hullott, majd hamarosan szárba szökken. Mertünk nagyot álmodni: rögtön egy egész napos rendezvényben gondolkodtunk, színes programokkal. Így indult útjára a Somogyi-könyvtárban 2009 novemberében a Szegedi Képregényfesztivál és Vásár.

2. Céljaink

Ahhoz, hogy valóban színvonalas programot tudjunk készíteni, először is szükség volt rá, hogy megfogalmazzuk céljainkat. A vezetőség meggyőzése után hamar összeállt a szervezőcsapat. Terveinket már együtt fogalmaztuk meg: hagyományteremtő szándékkal, évi rendszerességgel összehozni a kiadókat célközönségükkel, lefedve Szegedet és teljes Csongrád megyét. A fesztivál gerincét a kiadók minél teljesebb és színesebb választéka adja, ehhez kapcsolódjanak kiegészítő programok: bemutatók, vetélkedők, előadások, rajzpályázat, vetítések.

A célok megfogalmazása közben vált egyre fontosabbá számunkra, hogy a rendezvénnyel azt is bizonyítsuk, hogy a képregény egy önálló műfaj, vagy akár egyszerre több műfaj², amelynek helye van a könyvtárban, a könyvtári állományban. Számomra talán ez a legfontosabb küldetés.

Az elérendő célokat persze azért is igyekeztünk minél pontosabban meghatározni, hogy ezek köré építhessük a későbbi programokat.

Elérni kívánt céljaink:

- A rendezvény legfőbb célja a képregény – mint irodalmi szempontból mostoha műfaj – népszerűsítése és az ismeretterjesztés. A látogatók árnyalt képet kaphatnak a képregényről, mint önálló művészeti ágról, megbizonyosodhatnak arról, hogy mennyire színes és sokrétű ez a világ, mennyire változatos a műfaji spektruma.
- Könyvtárként fontos, hogy meg tudjuk mutatni rejtett és sokszínű értékeinket a projekt szempontjából kiválasztott, speciális célcsoportok számára, különös tekintettel a fiatalokra.
- A könyvtár a közművelődési funkciókat erősítve a rendezvénnyel találkozási pontot kíván biztosítani a déli kulturális övezetben alkotó művészek és a közönség között.
- A könyvtár sokszínű állományához méltóan, differenciáltan igyekszik megszólítani a képregény iránt fogékony célcsoportokat, információt és közösségi élményt kíván nyújtani számukra.
- A képregényalkotók, kiadók, forgalmazók és a „fogyasztók” érdekeinek figyelembevételével hagyományt szeretnénk teremteni Szegeden a képregényfesztivál megrendezésével.
- Innovatív projektet kívánunk létrehozni, amely a sajtó és a nyilvánosság figyelmére méltán tarthat számot.

3. A szervezőcsapat

Hamar bizonyossá vált számunkra, hogy a rendezvény lebonyolításához külsős szegedi alkotók és elméleti szakemberek aktív közreműködésére lesz szükségünk. A Somogyi-könyvtár részéről hamar összeállt a „projekt team”. Bár minden rendezvény lebonyolításában többen vettünk részt, már a legelsőnél kialakult az Andóczy Balogh Évből,

Az első Szegedi Képregényfesztivál és Vásár plakátja – 2009

Lepahin-Papp Tímeából és e sorok írójából álló háromfős szervezőcsapat. Rajtunk kívül évről évre közel tíz kolléga segít aktívan a rendezvény lebonyolításában.

A szervezési fázis kezdeti időszakában igyekeztünk feltérképezni a potenciális partnereket. Valószínűsíthető, hogy az elmúlt tíz év sikere többek között ennek a szakembergárdának is köszönhető. Kivételes szerencsénk, hogy Szeged városa ennyi lehetőséget rejt magában. Sikerült megtalálni azokat a képregényes szakértőket, alkotókat, akik rögtön a magukénak érezték a kezdeményezést, és azóta is állandó partnereink támogatóink. Az elmúlt egy évtizedben az ő segítségükkel sikerült megismernünk ezt a viszonylag zárt – vagy legalábbis annak tűnő – szubkultúrát, és bizton állíthatom, hogy nélkülük egészen más lenne a Szegedi Képregényfesztivál.

Nagyon nehéz ilyenkor összefoglalni, hogy kiknek is köszönjük meg a segítséget, hiszen könnyen kimaradhat valaki a felsorolásból. Azonban úgy gondolom, hogy néhány nevet mindenképpen meg kell említeni: Pilcz Roland, Szabó Gergő, Szabó Zoltán Ádám és Váradai A. Gábor, mindannyian Szegedhez kötődő szakemberek. Általuk minden évben újabb és újabb szegedi alkotókat és szakértőket ismerhettünk és szólíthatunk meg. Említésre méltó, hogy ők négyen 2009 óta, tehát a kezdetektől fogva önzetlenül segítenek és támogatják a könyvtár egyéb rendezvényeit is. Az ő szaktudásukra és kapcsolataikra, tanácsaikra évről évre számíthatunk, velünk együtt gondolkoznak immáron 10 éve.

Ha a nevek és a támogatók felsorolását folytatni szeretném, akkor a fentebbi szegedi partnereken kívül feltétlen meg kell említeni a képregényes szakma három nagy doyenjét:

Bayer Antalt, Kiss Ferencet és Kertész Sándort, akik szintén a kezdetek óta segítik a fesztivált, ötletekkel és tanácsokkal támogatnak bennünket.

Óriási szerencse, hogy Szegeden ennyire erős a képregényes világ. Partnereink között található nemzetközileg is elismert alkotó, egyetemi oktató, szakíró és képregénytörténész. Mindannyian aktív résztvevői a hazai képregényes életnek.

A tervezés korai szakaszában már szembesültünk vele, hogy a *Budapesti Nemzetközi Képregényfesztivál* kivételével minden más hazai kezdeményezés hamar elhalt, megbukott. Mégis úgy gondoltuk, hogy Szeged városában megvan az a potenciál, ami hosszú éveken át lehetővé teszi majd a fesztivál megszervezését. Az idő bennünket igazolt. Az érdeklődés nem csökkent, az egész dél-alföldi régió számára fontossá vált a Szegedi Képregényfesztivál és Vásár.

Számos ismert filmes karaktert és képregénybőst sorakoztat fel a 2017-es plakát, de a szegedi dóm is helyet kapott rajta

4. Hagyomány és megújulás

Az első képregényfesztiválunk megrendezésekor ismeretlen vizekre hajóztunk, de sikeresen partot értünk. A projektzáró meetingen már kijelenthettük, hogy egy valóban sikeres rendezvényen vagyunk túl, ugyanis közel 1000 ember látogatott el a fesztiválra és vásárolt az árusok kínálatából.

Már ekkor megfogalmazódott bennünk az igény a folytatásra, a döntéshez azonban, hogy valóban nekilássunk, időre volt szükség. Szerencsére hamar eldőlt, hogy a könyvtár vezetése is támogatja az újabb képregényfesztivált.

Az eredeti elgondoláson nem szerettünk volna változtatni: céljaink ugyanazok voltak, mint korábban. A rendezvény gerincét ezúttal is a szakmai előadások és az alkotókkal való találkozási lehetőség adta, amelyet a legnagyobb hazai képregénykiadók személyes jelenléte és egyéb kísérőrendezvények egészítettek ki. Ezek tulajdonképpen egy egész hónapot öleltek fel: kezdve a havi könyvajánlóval³, a könyvtár kiállítótereiben rendezett tárlatokkal, különféle játékokkal, totókkal, közös alkotási lehetőségekkel, gyermekfoglalkozásokkal. Az első alkalomtól kezdve arra törekedtünk, hogy minden korosztályt és minden társadalmi réteget megszólítsunk, mindenki számára színvonalas és érdekes programot kínáljunk. Az előadások összehallgatásánál törekedtünk a sokszínűsége: a hallgatók megismerkedhettek a képregény hazai és nemzetközi történetével, betekintést nyerhettek a képregényalkotás folyamatába és megismerhették a legújabb kiadványokat. Igyekeztünk nemzetközi kitekintést is adni, de foglalkoztunk a képregény esztétikájával, műfaji besorolásával, a társ-művészetekkel, a képi kommunikáció mibenlétével.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Előadások száma (db)	12	10	9	11	9	10	7	8	10	20
Kiállítások száma (db)	3	2	4	3	3	3	5	3	2	3
Alkotók száma (fő)	5	13	17	14	15	16	16	16	14	16
Kiadók száma (db)	6	7	8	10	11	7	7	7	9	14

Néhány adat az elmúlt tíz évből

Mivelhogy maga a képregényfesztivál létrejött is az új utak keresésének köszönhető, természetes, hogy a szervezés terén is folyamatosan törekszünk a megújulásra. Igyekszünk a lehető legjobban kihasználni a könyvtár épületének lehetőségeit. Szinte minden évben változtattunk az elrendezésen és a berendezésen. Ezek egy része kényszerűségből történt, ugyanis a könyvtáron belül is voltak átalakítások, belső átszervezések. Ugyanakkor a saját ötleteinket is igyekeztük megvalósítani, törekedtünk arra, hogy a legoptimálisabb berendezést biztosítsuk a jelenlévők számára. Erre szükség is volt, hiszen az első rendezvény utáni években még több látogatóra számíthatunk, valamint egyre több előadót, alkotót, vendéget fogadtunk. Így alakult ki néhány év alatt, hogy immár három szinten zajlanak az események.

Természetesen nem csak a helyszínen változtattunk – bár a kezdetek óta ragaszkodunk hozzá, hogy a Somogyi-könyvtár épülete adjon helyet a rendezvénynek –, de a tartalmat is igyekeztünk minden évben megújítani. Már említettem, hogy több előadónk is visszatérő vendég az eseményen, de természetesen mindig új témákkal, új előadásokkal jelentkeznek.

Minden évben színesítik a rendezvényt kísérőprogramok, és valódi fesztiválhangulatot teremtenek. Itt is figyelünk arra, hogy minden korosztályt megszólítsunk. Kollégáink gyermekfoglalkozásokat tartanak, a legkisebbek kifestőkkel foglalhatják el magukat, de vannak totók és rejtvények is a nagyobb korosztály, illetve a felnőttek számára. Épp így állítjuk össze a kiállításokat is. Amikor lehetőségünk volt rá, nem csak képeket és egyéb nyomtatott dokumentumokat mutattunk be, de gyűjtők egyedi, a képregényes kultúrához

kapcsolódó tárgyait is kiállítottuk. Az egyik partnerünk hozott saját készítésű, ember nagyságú bábukat, de féltve őrzött miniatúr figurákat is megtekinthettek az érdeklődők. Fő szervező elvünk itt is az volt, hogy az adott rendezvény témájához kapcsolódva, minél több embert meg tudjunk szólítani.

A rendezvény sikerét látva, a harmadik évtől kezdődően ugyanis igyekeztünk valamilyen tematika köré szervezni az adott fesztivált. A témakeresés néha külső kényszer is volt, olykor pedig kifejezetten az adott év szubkulturális eseményéhez kapcsolódott. Példaként a 7. Star Wars-film bemutatójához kapcsolódó 2015-ös fesztivált említhetem meg. A második fesztivál sikerét látva, már 2011-ben új utakat és partnereket kerestünk. Így kerültünk partneri viszonyba a *Szegedi Tudományegyetemmel*: az egyetem egyik pályázatának köszönhetően több napossá vált a fesztivál, és az előző évek programjai kifejezetten szakmai, tudományos előadásokkal egészültek ki.

A következő években arra törekedtünk, hogy minél jobban kiaknázzuk azokat a lehetőségeket, amelyek a Somogyi-könyvtár Szegeden betöltött meghatározó kulturális szerepéből és a több évtizedes kapcsolatrendszeréből fakadnak. Ismét új utakat keresve, társintézményekkel közös projektekben gondolkoztunk. 2012-ben a *Szegedi Nemzeti Színházzal* dolgoztunk együtt, egy akkori ősbemutatóhoz kapcsolódó tematikában gondolkoztunk, képregényrajzoló partnereink ezért a *Pipás Pista* című darabhoz készíttettek illusztrációkat, és plakátok is készültek. A rá következő évben a *Móra Ferenc Múzeummal* dolgoztunk együtt, a Móra-emlékévhöz kapcsolódóan, 2015-ben pedig nekünk is sikerült felülnünk a Star Wars-vonatra, így az egész eseményt eköré a téma köré szerveztük.

A fesztiválplakátra 2013-ban Móra Ferenc is felkerült

A szegedi dóm eltérő módon, de minden fesztiválplakáton látható

5. Partnereink

Fentebb már említettem három nagyobb partnert, akik segítettek létrehozni valamilyen fesztivált. A szervezésről szólva nevesítettem is néhány olyan szakembert, akik nélkül nem tudtuk volna színvonalasan megrendezni egyik képregényes eseményünket sem. De nagyon sokat köszönhetünk előadóinknak is, akik önzetlenül, pusztán a képregények – és remélhetjük, hogy a könyvtár – iránt érzett szeretetük, tiszteletük miatt vállalták térítésmentesen az előadásokat. Mint látható volt a fentebbi táblázatban, átlagosan 10-12 előadó tisztelt meg bennünket, és adta át tudását az érdeklődőknek. Nélkülük nem valósulhatna meg a fesztivál tudományos része.

Azonban éppen ilyen meghatározó partnereink az alkotók is. Már a legelső alkalommal is kiemelten fontosnak gondoltuk, hogy lehetőséget teremtsünk a rajzolókkal való találkozásra, hiszen úgy találkozhatnak legközvetlenebb módon a műfajjal az érdeklődők, ha megismerik a képregények mögötti arcokat. Valójában ez a program pont hasonlít leginkább a hagyományos könyvtári programra, az író-olvasó találkozóra, viszont itt néha több alkotóról is beszélhetünk. Minden képregénynél van rajzoló, író, kihúzó, színező, bár sokszor ugyanaz a személy végez több alkotói részfeladatot is. És valóban jól éreztük, hogy erre a programpontra is igény van, ugyanis már a második alkalomra szinte megtriplázódott a jelenlévő alkotók száma. Az elmúlt tíz évben 49 (!) alkotó volt a vendégünk. Sikerként könyvelhetjük el, hogy sokan évről évre eljönnek hozzánk, valamint azt is pozitívumként említhetem, hogy szinte minden évben van olyan rajzoló, aki önmaga keres fel

bennünket, hogy jelen lehessen, bemutatkozhasson a könyvtárban. Azt gondolom, hogy ez az igazi szakmai elismerés.

Állandó vendégeink között természetesen mindig jelen vannak a szegedi alkotók, de örömmel jönnek hozzánk Budapestről, Veszprémből, valamint a határon túlról is. Nem titkolt szándékunk, hogy a fesztivállal ne csak a dél-alföldi, de a vajdasági képregényrajongókat is megszólítsuk. Minden évben van vendégünk a Délvidékről, és szerb alkotót is köszönthettünk már a fesztiválon.

Korábban név szerint is említettem Pilcz Rolandot és Váradi Gábort, de ismét ki kell emelnem, hogy nemcsak, mint szervezők, de mint alkotók is rendszeresen jelen vannak a fesztiválon. Roland mint *Kalyber Joe*⁴ alkotója szokta tiszteletét tenni, de minden évben ő készíti el a fesztivál plakátját és a szórólapot is, továbbá egyéb szóróanyagokat, plakátokat is készít a Somogyi-könyvtár számára. Immár több mint tíz éves gyümölcsöző együttműködés ez mindkét fél számára.

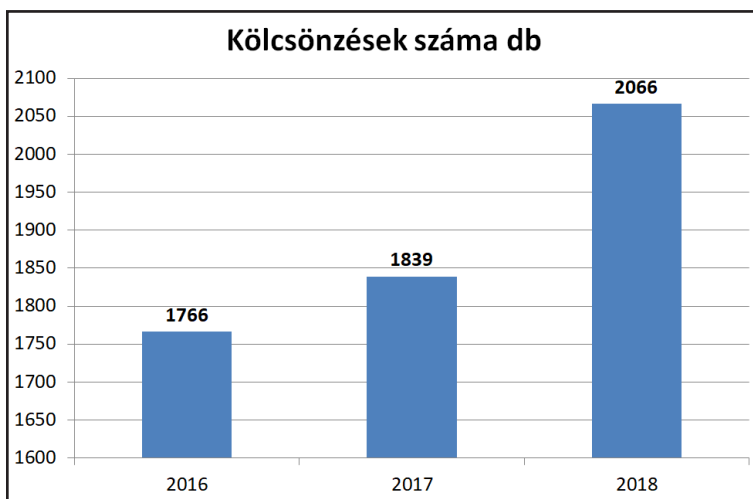
Ahogy Roland, úgy Gábor is több fronton támogatja a könyvtár eseményét. Ötletel, terveket sző, a rendelkezésünkre bocsátja szerteágazó képregényes kapcsolatait, emellett minden évben előadást vállal, valamint az *X-Embörök*⁵ című képregény egyik alkotójaként is jelen van. A sorozat számára olyannyira fontossá vált a Somogyi-könyvtár és az itt megrendezett képregényfesztivál, hogy bele is építik a történetbe. Ehhez készítettek egy hátteret, melyen a Somogyi-könyvtár közösségi terei láthatók, ezt pedig étellel – és figurákkal – a hozzánk érkező alkotók töltik meg. Már több fesztivált megjárta a kép, így egyre több ismert és kevésbé ismert alak található meg rajta *Kalyber Joe*-tól elkezdve, *Agostonon a nukleáris baromfin át*, egész a *Vízipóke-csodapókéból* jól ismert *Keresztespókéig*.

6. A képregényfesztivál hatása

Hatás a könyvtári állományra

Mint az a fentebbi képeken látható, a képregényekre hatással van a könyvtár. De milyen hatással van a képregényfesztivál a könyvtárra? Mint a bevezetőben említettem, a fesztivál egyik célja annak a bizonyítása, hogy igenis helye van a képregényeknek a könyvtári állományban. Már évekkal az első szegedi képregényfesztivál előtt is volt egy-egy képregény, képregényes újság a Somogyi-könyvtár állományában, azonban a tervszerű állománygyarapításban nem szerepelt.

2009 előtt a könyvtár állományában lévő képregények, illetve képregényes témájú dokumentumok száma mindössze 59 db volt, valamint két ilyen jellegű folyóirat-előfizetéssel rendelkezünk. Viszont a 2018. december 31-i statisztika alapján már 829 képregény és 3 folyóirat található az állományban. A folyóiratok beszerzése sajnos nagyon nehézkes, a képregényes szubkultúra egyre több kiadvánnyal büszkélkedhet, ugyanis folyamatosan születnek új szerzői képregények, ezek egy része azonban gyorsan meg is szűnik.⁶ Az elérhető példányok száma folyamatosan növekszik, már az első félév során több mint 50 új cím érkezett a könyvtárba. Ez természetesen köszönhető annak is, hogy a Somogyi-könyvtár – a legtöbb könyvtárhoz hasonlóan – igyekszik egyre inkább nyitni a középiskolás korosztály felé, a lehető legtöbb eszközzel. De bizonyítható, hogy az elmúlt tíz évben kialakult jó kapcsolatnak is köszönhető ez az ugrásszerű fejlődés, így már a döntéshozók is láthatják, hogy valóban igény van erre a szolgáltatásra. Az évi több mint ezer, esetenként közel kétezer látogató is bizonyítja ezt, nem beszélve arról, hogy a megnövekedett példányszámmal a kölcsönzések száma is jelentősen nő.

A fesztivál ahhoz is hozzájárul, hogy valóban az igényeknek megfelelő legyen az állomány gyarapítása. Hiszen a fesztivál alatt láthatjuk, hogy melyik kiadványokra van igény, milyen típusú képregények iránt érdeklődnek a látogatók. Egyúttal mi is megismerhetjük a legnagyobb hazai kiadók kínálatát és újdonságait. Emellett kis, független kiadókkal is kapcsolatot tudunk kialakítani, ami azért is fontos, mert az ő kiadványaik sok esetben nem kaphatók hagyományos könyvtárusi forgalomban, vagy a közbeszerzésben nyertes kereskedőn keresztül. Számtalan jó kapcsolat született az elmúlt tíz évben, így elmondhatjuk, hogy bizony kuriózumokat is be tudott szerezni a Somogyi-könyvtár, nem egy esetben dedikálva.

Hatás a partneri kapcsolatokra

Partnerkapcsolatoknál fontos a folytonosság, az állandó jelenlét, valamint, hogy lehetőség szerint mind a két fél számára gyümölcsöző legyen. Mind a színházzal, mind a múzeummal sokéves – esetenként évtizedes – együttműködése van a Somogyi-könyvtárnak. A fesztiválokra való részvétel pedig számukra is új lehetőségeket nyitott, az új együttműködési forma pedig elmélyítette a kapcsolatot.

Az alkotókkal, előadókkal való szoros együttműködés szintén új utakat nyitott és nyithat a könyvtár számára, amivel igyekszünk is élni. A kiadókkal való kapcsolat ráadásul anyagi előnyt is jelenthet.

Már említettem, hogy évről évre igyekszünk megújítani a kiegészítő programokat. Ezek megvalósításában is számítunk külsős partnereinkre. Évek óta jelen vannak a képregényfesztiválon az e-sport és a geek kultúra képviselői, ami ugyan szorosan nem kapcsolódik a képregény művészetéhez, de a használói kör nagy átfedést mutat. Ezek az új kapcsolatok ismét segíthetnek a könyvtárnak, hogy közelebb kerüljön a fiatalokhoz és meg tudja szólítani az elvesztett tini korosztályt.

Marketinghatás

Amikor útjára indítottuk a képregényfesztivált, azzal azt is el kívántuk érni, hogy bemutatassuk a könyvtár sokszínűségét. Bebizonyítsuk, hogy a könyvtár egy valóban jó közösségi tér, ahol sok minden megfér a hagyományos funkciók mellett. A rendezvény sikere talán bizonyítja is igazunkat.

Az „új szolgáltatással” kísérletezve bízunk abban, hogy a rendezvénynek hírértéke lesz, és szerencsére valóban nem csak a képregényes sajtó⁷ keresett meg bennünket. A képregényfesztivál kapcsán 2017-ben már az ATV stábjá forgatott a könyvtárban, ami aztán a *Hazabúzó* című műsorban volt látható.⁸

Ugyanígy nagy siker volt néhány évvel korábban, amikor kvízkérdéssé váltunk a Duna TV *Maradj talpon!* című vetélkedő műsorának 2016. január 21-ei adásában, amikor az egyik játékos az alábbi kérdést kapta: *Milyen rendezvény rendszeres bázisigazgatója a szegedi Somogyi-könyvtár?*

Ezek a sikerek természetesen nem maguktól jönnek. Nagyon sok munka van emögött. A könyvtár pr munkatársa tudatosan építi fel a fesztivál kommunikációját, de ennek bemutatására most nem vállalkozhatunk.

Hatás a könyvtári világra

Már az első fesztivál után felmerült külső kezdeményezésre, hogy a Somogyi-könyvtár szervezzen képregénybörzét is a városban. Azonban ekkor még úgy gondoltuk, hogy a börze inkább kereskedelmi tevékenység, ezért nem támogatta a könyvtár vezetősége ezt a gondolatot. 2016-ban viszont kísérőrendezvényként külsős helyszínen az egyik partnerünk a segítségünkkel szervezte meg a szegedi képregénybörzét. Az ekkori tapasztalatok alapján aztán 2017 óta a Somogyi-könyvtár ad helyet a börzének is. A rendezvény befogadott program, a megvalósításban segítséget nyújtanak a könyvtár munkatársai, de a szervezést az egyik partnerünk végzi. Ehhez az eseményhez nem kapcsolódnak előadások, programok, itt valóban a képregények vásárlása a cél. Azért is vállalta fel a könyvtár a szervezést tavaszra, hogy a hagyományos fesztivál megmaradjon annak a színvonalas szakmai rendezvénynek, aminek elindult 2009-ben, mégis egész évben kapcsolatban maradjunk a képregényes világgal.

Már nem csak a szegedi Somogyi-könyvtárban van jelen a képregénykultúra, az elmúlt években egyre több könyvtár lát fantáziát hasonló rendezvények szervezésében, támogatásban Szombathelytől Kaposváron át Pécsig. A képregény elismertségét mutatja az is, hogy több szempontból is helyet kapott az *Én könyvtáram – Műzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* című projektben.⁹

A rendezvény sikerét mutatja az is, hogy Andóczy Balogh Éva szervező kollégánk a Szegedi Képregényfesztiválról írta egyik szakdolgozatát, így bekerült a felsőoktatás látókörébe is az esemény. Jelenleg pedig egy MA képzésben részt vevő hallgató írja a szakdolgozatát a képregény és a könyvtárak kapcsolatáról, elsősorban a Szegedi Képregényfesztivál bemutatásán keresztül.

Számomra ugyanezt mutatja az a tény, hogy már két alkalommal is lehetőséget kaptunk a szegedi fesztivál bemutatására a *Budapesti Nemzetközi Képregényfesztiválon*, ahol a rendezvény népszerűsítése révén a könyvtárak és a könyvtári szolgáltatások sokszínűségéről adtunk tanúbizonyságot.

7. Megéri?

Büszkék vagyunk rá, hogy úttörőként vállaltuk fel egy ilyen típusú rendezvény megszervezését. Az elmúlt tíz év azt bizonyítja, hogy valóban helye van a képregénynek a könyvtárakban. Teret kell adnunk ennek a szubkultúrának, hiszen ezzel valóban olyan társadalmi rétegeket tudunk megszólítani és elérni, amelyek korábban nem voltak tagjai a könyvtári rendszernek. Fontos, hogy a könyvtár a folyamatosan megújulásra képes, proaktív arcát mutassa az olvasóinak, potenciális használóinak, hogy valóban aktív és értékes része legyen a társadalomnak: valóban a közösséget szolgálja.

Tapasztalataink alapján állíthatom, hogy megéri belevágni és küszködni az anyagi nehézségek ellenére is.

Jegyzetek

1. Részlet egy magánlevélből.
2. <https://my.lib.pte.hu/a-kepregeny-nem-egy-mufaj-hanem-sok-interju-dr-maksa-gyulaval-aktkk-vezetojevel/> (2019.05.04.)
3. <http://www.sk-szeged.hu/honap-konyve/-/content/pilcz-roland-ykx-%E2%80%93-yorn-kayrah-xemovrah-kalandjai-1023411> (2019.05.04.)
4. <http://pilczroland.kalyberjoe.hu/> (2019.05.04.)
5. <https://x-embrok.blog.hu/> (2019.05.04.)
6. A megszűnések miatt 2019 nyarán már csak a Kockás képregényújságra fizet elő a könyvtár.
7. <https://youtu.be/yxD08Z1u8Vo> (2019.05.04.)
8. <http://www.atv.hu/videook/video-20180326-szeged-rejtett-kincsei-2018-03-24> (2019.05.04.)
9. <http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/32823/Kepregenykuldetes.pdf> (2019.05.04.)

Megéri belevágni a képregényfesztiválba

A könyvtáros álma, avagy digitális kutatószobák a felhőben

A Csorba Győző Könyvtár által 2018 őszén szervezett helyismereti konferenciára¹ készítettünk egy előadást Dénes Gizella (1887–1975) baranyai írónőről. Fekete László kiváló bibliográfiája volt a segítségünkre, ráadásul az író nő szülőfalujában rendelkezésünkre állt irathagyatékának egy része. Elkezdtuk ennek digitalizálását, a születésitől a halotti anyakönyvi kivonatig, a leveleken át a kéziratokig, majd következtek sorban a regényei, a novelláskötetei, a róluk szóló recenziók és egyéb dokumentumok. Ócsárdon fotókat készítettünk, felvettük a kapcsolatot az irathagyaték Pécssett élő örökösével.

Szerencsés helyzetben éreztük magunkat: az író nő minden megjelent és kéziratban megmaradt írása elérhető közelségbe került, Dénes Gizella örököse örömmel fogadta, és segíteni szándékozik a jövőben is munkánkat. Mivel mindkettőnk számára és a jogutód részére is hozzáférést kívántunk biztosítani a digitalizált dokumentumegyütteshez, ezért olyan internetes szolgáltatást választottunk a dokumentumok kezeléséhez, amely mindezt lehetővé teszi számunkra, ebből lett a *DenesGizella1897* Google Drive. Az adatgyűjtés időszakában a Google levelező szolgáltatása, a Gmail, és a hozzá tartozó Google Drive felhőszolgáltatás tűnik a legmegfelelőbbnek: 15 GB bőven elegendő tárhely egy-egy író, költő, történelmi esemény digitalizált dokumentumainak az összegyűjtéséhez, és a „kész” munka könnyedén letölthető a helyismereti osztályok szervereire.

Talán elmondhatjuk, hogy a nagy mennyiségű szövegtenger sehol máshol nem található meg egybegyűjtve. Az 1925 és 1944 között megjelent 37 regény, 5 novelláskötet és a megszámlálhatatlan mennyiségű újságcikk teljes szövege, nagyrészt OCR-ezve, kereshetővé tett szöveggel olvasható a digitális tárhelyen.

A *denesgizella1897@gmail.com* e-mail címre küldött levéllel bárki által gyarapítható a gyűjtemény. Ideális esetben a világ bármely pontján fellelt Dénes Gizella-émlék látóköriünkbe kerülhet.

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárából már előkerült néhány kiadatlan kézirat, de magángyűjtemények is felhívhatják magukra a figyelmet, digitálisan megosztva a birtokukban lévő hivatalos iratokat, kéziratokat, fényképeket, filmfelvételeket.

Anekdoták, vagy az íróval való személyes találkozások emlékét rögzítő elbeszélések is gazdagíthatnák a Dénes Gizella „emlékhelyet”. Az oral history sajátos formája jönne így létre, ahol a riportalany az aktív fél, a drive szerkesztője pedig a megszólított. Később hagyományos formában is elmélyíthetőek a történetek és interjúk.

Ekkor kezdtünk igazán álmódzni. Milyen egyszerű lenne a Dénes Gizellához hasonló *digitális kutatószobákba* belépve tallózni művészek, politikusok, történelmi események titkai között. Az íróval kapcsolatba került Babits Mihály, Nagy Ferenc (volt miniszterelnök), Horváth Kázmér (mohácsi köztisztviselő), hogy csak a legnevesebbeket említsük. Babitscsal udvarias levelet váltott, Horváth Kázmérral barátiakat, Nagy Ferencről pedig az *Ezüstnyárfák* című regény Tar Istvánját mintázta. (Nagy Ferenc Tar István álnéven ismertette a regényt.) Jelen pillanatban leginkább Kocsis László pap költő irathagyatéka lenne segítségünkre. Dénes Gizella lelki társának valahol Szombathely környékén található – korábban Ács László birtokában lévő – iratai között Dénes Gizella-levelek, és a pap költő naplóbejegyzései árulkodnának barátságukról. Felvettük a kapcsolatot Ács Lászlóval. Segítőkész válaszából tudjuk, hol keressük a Dénes Gizella életművét megismerni szándékozók számára fontos iratokat.

Az álmok szárnyán Baranya határait lépjük át: minden magyar megyei könyvtár helytörténeti osztálya szervezhetné a drive-ok létrehozását, digitalizálhatná egyes helyi szerzők irathagyatékait. Álmodunk, vagyis a szerzői jogi akadályokkal egyelőre nem törődünk. Történészek, irodalomtörténészek saját kutatásaik digitalizált dokumentumaik közzétételével, az eredményeikhez vezető „lábnymokkal” segíthetnék az utánuk jövőket. Mennyi párhuzamosság lenne kiküszöbölhető, mennyi energia lenne megtakarítható! Mennyi megőrizendő és közreadandó szellemi kincs! A meglévő digitalizációs programok hatalmas mennyiségű eredményeit ezek a minőségileg fontos, helyi jelentőségű *virtuális terek* szépen kiegészítenék. Az Arcanum adatbázisai jelentős támogatást nyújtottak a *DenesGizella1897* Google Drive létrejöttéhez.

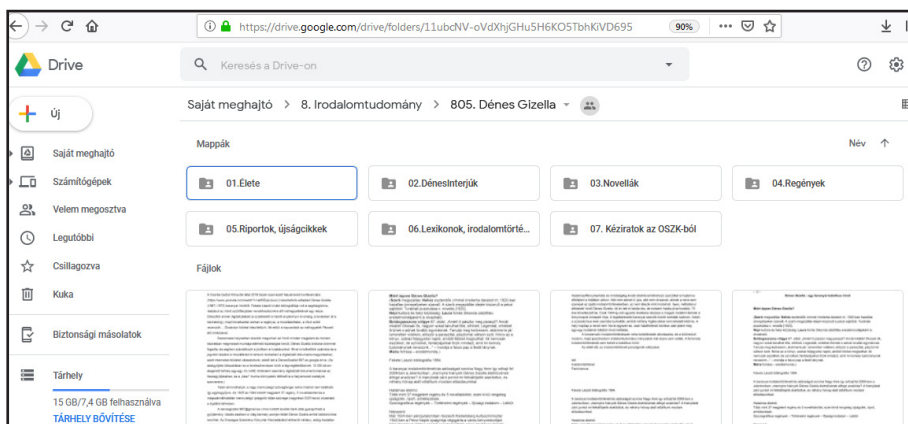
A könyvtáros álma, hogy minden segítséget megadjon a könyvtárhasználónak abban a témában, amelyben az a segítséget kéri. Forradalmi vízióink ebből a kutatómódszertani szempontból némileg demokratikusabbá tenné a társadalomtudományokat. Senkit nem tartana vissza egy-egy digitális kutatószoba tartalmának gazdagításától, de megkönnyítené a kutatók és az érdeklődők számára az eredményekhez és a forrásokhoz való hozzáférést. Bizonyára rengeteg *zajjal* jár a társadalmi kommunikáció ezen formája, itt lép be képbe a szerkesztő felelőssége. A szerkesztő, a helyismereti könyvtáros vagy a hivatásos történész, irodalmár gyarapíthatja szakszerűen a drive-ot; valamint rendezetté, áttekinthetővé teheti a felhalmozott anyagot, tematikus egységeket hozhat létre, azokon belül pedig kronologikusan rendszerezheti a feltöltött dokumentumokat. A drive-ok szerkesztőinek munkája kiválthatja a bibliográfus tevékenységét, szövegfájlokba rendezve a mappák tartalomjegyzékeit, a mappán belüli sorrendet követve. A *rendezett virtuális terek* az annotált bibliográfiáknál is többet tehetnek egy-egy téma feltárásában. A drive-okon keresztül adott téma tekintetében tovább fejlődhet a különböző könyvtárak (pl.: szakkönyvtárak, egyházmegyei könyvtárak), levéltárak és egyéb közgyűjtemények vagy szervezetek közötti kommunikáció. A *virtuális életműkiállítások* sokasága között kapcsolatok teremthetőek, az átjárhatóságot a könyvtári honlapokon való nyilvánossá tétel garantálja. Az egyes könyvtárak honlapjai befogadhatnak a drive-okon, ezeken az alapvetően magánjellegű

tárhelyeken összegyűjtött dokumentumegyütteseket, igazi nyilvánosságot teremtve a számukra.

Álmunk lejegyzésével a könyvtárak helytörténeti részlegeinek munkájához igyekezünk hozzájárulni a drive mint virtuális cselekvési tér bemutatásával. Reményeink szerint az általunk ismertett gyakorlat és a megfogalmazott elképzelések értő fülekre találnak.

Jegyzet

1. A *Pécs-Baranya Évszázadai – Történetek Baranyából különös tekintettel a szerb megszállás időszakára* című konferencia 2018. november 15-16-án került megrendezésre a Csorba Győző Könyvtárban, a pécsi Tudásközpontban. A konferencia videofelvételei az alábbi linkek segítségével érhetőek el: <https://www.youtube.com/watch?v=sM5EqAJJuU> ; <https://www.youtube.com/watch?v=mJA-rjNsl0c> (2019.05.15.).

A DénesGizella1897 Google Drive felülete a kézirat leadásakor

Nívódíj

A Kovács Máté Alapítvány 2019. május 31-i határozatával publikációs Nívódíjat alapított abból a célból, hogy Kovács Máté bibliológiai koncepciójának megfelelően, a koncepcióban kifejtett részterületek megismerésére, népszerűsítésére és elmélyítésére vonatkozó publikált tanulmányokat (továbbiakban: publikációkat) jutalmazza.

A Nívódíj a díjazott (vagy többszerzős publikáció esetén díjazottak) nevére kiállított oklevél, amelyet a Kuratórium elnöke ír alá, és az elnök vagy az átadással megbízott tagja ad át. A Nívódíjat elnyert szerzőt (vagy többszerzős publikáció esetén szerzőket) a Kuratórium 50.000,- azaz Ötvenezer Ft jutalomban részesíti (több szerző esetében az összeg egyenlő arányban megosztásra kerül).

(Forrás: <http://www.kovacsmatealapitvany.hu/>)

Horváth Adrienn

„Előjelekről csak utólag látni, hogy jeleztek.”¹

Állományvédelmi interjú *Baranya Péterrel*,
a Piarista Központi Könyvtár igazgatójával

Az Erzsébet híd lábától egy kőhajításnyira árnyékos kapualj, önfeledten borozgató fiatalok és kürtöskalács illata fogadja a Piarista közbe betérő látogatókat. A levegőben szabadság, a kapualj felett régi könyvek vannak. Ahogy a vadszőlő fut fel a falon, úgy vándorol a kíváncsi tekintet az épület oldalán. Aki nem tudja, hogy ez az ELTE bölcsészkarának épülete volt, és hogy most itt van a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtára és Levéltára, az meglepődhet az ablakok túloldalán sorakozó könyveken és a szinte éjt nappallá téve munkálkodó kutatókon, szerzeteseken, levéltárosokon és könyvtárosokon, akik miatt világosak ezek az ablakok.

A Piarista Központi Könyvtár olyan egyházi szakkönyvtár, amely gyűjtőköre szerint a piarisztikumokra szakosodott. „Elsődleges feladata (az országban egyedüliként) a Piarista Rend Magyar Tartománya, intézményei és a rendtagok nyomtatott, elektronikus és audiovizuális kiadványainak, a piarista rend és intézményei történetére, szellemiségére és életére, a rendtagokra vonatkozó irodalom teljes körű gyűjtése és szolgáltatása.”² A könyvtár gyűjteménye nagyságrendileg 150.000 kötetből áll, a folyóiratokat nem is számolva, köztük számos régi, ritka és különleges dokumentum: két középkori kódex és több töredék; 69 ősnymotatvány 54 kötetben, közel ezer műből álló antikvagyűjtemény, de lapulnak ott dedikált Móricz-, József Attila-, Weöres-, Radnóti-, Dsida-kötetek³, valamint rengeteg különleges szótár és első kiadás. Ezek megőrzésére rendkívüli figyelmet fordítanak a gyűjteményben. A könyvtár és vezetője, Baranya Péter szerencsére szívesen fogad látogatókat – így engem is –, hogy némi betekintést nyerjek a könyvtár gyűjteményébe és a megőrzésüket segítő állományvédelmi eszközök világába.

Baranya Péter, a Piarista Központi Könyvtár igazgatója

- **Ha egyszerűen csak azt kérdezném: mi található a Piarista Központi Könyvtár gyűjteményében, mit válaszolna?**
- Minden is. Például mozdonyvezetők kézikönyve.
- **Hogy illeszkedik ez a könyvtár gyűjtőköréhez?**
- 1873-ban indult meg Magyarországon a mozdonygyártás. A piaristáké volt a mernyei kuztodiátus, ennek egy gazdasági vasút is a része volt. Tehát vagy azért, mert a piaristáknak volt mozdonyvezetője és neki kellett a könyv, vagy azért szereztek be, mert fizikából be akartak mutatni valamit a diákoknak. A piaristákat rendkívül sok terület érdekelt. Külön érdekük, hogy ami szaktantárgyuk volt, annak a művelését tudományos szintig vitték, és mindez lecsapódik a könyvtárunkban, így a könyvtárunkban is.
- **Még mindig él ez a hagyomány?**
- Változik a világ. Véleményem szerint a közoktatás jelenlegi tendenciája nem igazán kedvez az elmélyült, magas szintű tudományos kutatásnak, így ez a rend életében is háttérbe szorult. Más volt a rend szemlélete a 19. és a 20. században. Ma már korlátozottabban gyűjtenek, régebben ez sokkal szertelenebb volt.
- **A hagyományos papíralapú könyvek gyűjtését befolyásolhatja az online tartalmak megjelenése?**
- ...hatja. Döntő többségében arról van szó, hogy egyének saját könyvgyűjtése csapódik le a könyvtárban. Az általunk beszerzett könyvmennyiség jóval kisebb, mint ami a hagyatékokból érkezik. Mi próbálunk online tartalmakat beszerezni, meg elő is állítunk, de ez még mindig kevés. Amit online vesznek vagy használnak, az nem fog megjelenni a gyűjteményben. Ez olyan, mint a levéltáraknál az e-mail: roppant nagy veszteség lesz,

mert eltűnik. A winchesterek idekerülnek, de a digitális levelezés megőrzése sokkal nagyobb probléma.

– **A winchesterek fogadására fel vannak készülve?**

– Nem volt még rá precedens, de ha jönne, tudnánk vele mit kezdeni. Alapos átnézés után a hasznosítható és jogtisztán őrizhető, szolgáltatható dokumentumokat áttölténénk a saját felhőnkbe. De számomra a legnagyobb kérdés, hogy mindezt mennyire tudom tervszerűen gyűjteni. Nálunk ez azért érdekes, mert a hagyatékok reprezentálják azt a szellemi kincset, amit a piaristák egyesével és közösségekben létrehoztak, megőriztek. A Piarista Központi Könyvtárnak ezt kell tovább őrizni és szolgáltatni. Nagyon nehéz megtartani az egyensúlyt, hogy az állomány ne csak egy hagyatékgyűjtemény legyen.

– **Hogyan gondozzák a hagyatékokat?**

– Igyekszünk minden atyától egy reprezentatív anyagot megtartani, vagyis minden könyvből egyet-egyét. De például azt a '70-es évekbeli teológiai szakkönyvet is megtartom, amit Bulányi atya⁴ jegyzetelt meg, hiába van a könyvből már egy darab. A másikat szolgáltatom, a kommentáltat megőrzöm, mert ha valaki arra kíváncsi, hogy az atya mit olvasott; mi volt, ami inspirálta, milyen gondolatai voltak az adott könyvvel kapcsolatban, az ennél a könyvnél jobbat nem talál.

– **És az apasztás?**

– Nagyon fontos, hogy mit selejtezek és mit nem. Ha van három rongyos japán szótáram, kiselejtezem őket nyugodt szívvel, de itt nem három van. Több száz szótárból álló gyűjtemény áll a kutatók rendelkezésére, köztük van olyan darab is, mint például az izlandi-norvég szótár. Ez innentől fogva kuriózum és nem selejtezhetem le.

– **Kik használják a Piarista Központi Könyvtárat?**

– Egyrészt azok a kutatók, akik a piarista rendtörténet iránt érdeklődnek; másrészt a muzeális állományt használó könyvtárosok, történészek és persze a belső kör: a diákok, tanárok, szerzetesek. Lényegét tekintve kiegészítjük egymást a Sapientiaival: ők modern külföldi teológiai szakirodalmat gyűjtenek, mi meg főleg régi magyart és idegen nyelvt.

– **Hogy állnak a digitalizálással?**

– Az iskolai értesítők tudják bemutatni legjobban az iskola életét és ezeket használják a legtöbben, ezért néhány éve ezekkel kezdtük a digitalizálást. Az 1850 előtti anyagból szinte minden megvan, ezeket önkéntesek segítségével digitalizáltuk, jelenleg belső hálózaton szolgáltatójuk, de igyekszünk bárki számára hozzáférhetővé tenni a honlapunkon. Ez munka és időigényes feladat. A későbbi anyagok hiányosak, ezeket folyamatosan pótoljuk, ezért felvettük a kapcsolatot más egyházi könyvtárakkal és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal.

– **A 2017-es nagy digitalizálási felmérést az egyházi könyvtárak is szép számmal kitöltötték, ám az összefoglaló cikkben⁵ külön nem jelennek meg, mert vagy a felsőoktatási vagy a szakkönyvtárak közé lettek sorolva. A digitalizálás mennyire jellemző az egyházi könyvtárakra?**

– Egyre inkább jellemző. Nagyon intenzíven digitalizálnak és szolgáltatnak is. Jó példa erre a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár elektronikus könyvtára⁶, vagy az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Bibliotheca Digitalisa⁷, ahol a Fugger-könyvtárat, kódexeket, kéziratokat tesznek közzé digitálisan. Pannonhalma is digitalizál, de szerényeb-

A Piarista Központi Könyvtár muzéális bemutatóterme (díszterem)

ben; az egri Főegyházmezei Könyvtár és a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár a sematizmusokat teszi elérhetővé.

– Saját forrásból?

– Pályázat nincsen, vagy saját erőből készítjük, vagy külsős cég segítségével – utóbbival bizonytalanok vagyunk. A félelmünk az, hogy elveszítjük a gyűjteményünk felett az uralmat. Kérdésként merül fel, hogy mennyire szolgáltatathatjuk, mennyire marad az könyvtár tulajdona, ez jelen pillanatban megosztja az egyházi könyvtárakat.

– A fenntartó mennyire támogatja a könyvtárak digitalizálási tevékenységét?

– Az attól függ, hogy mit gondol erről az aktuális főpásztor. Általában bennük van az óvatosság a digitális nyilvánossággal kapcsolatban. Ugyanez van a levéltárakban is, például az anyakönyvek terén nincsen egységes álláspont. Bár a digitalizálás kapcsán az egyházi levéltárak előrébb járnak, mint az államiak.

– **Most térjünk át az interjú apropójára. A Ráday Gyűjteményben történt tüzesetkor „a piaristák a katasztrófa első napjaiban megjelentek az összes páratlanító készülékükkel, ventilátoraikkal”.⁸ A segítség bárhonnán is jön, elkél az ilyen pillanatokban. A piaristáktól szinte azonnal jött, ez több okból sem véletlen. Mesélne erről?**

– Nekünk vízbetörésben már nagy tapasztalatunk van. Mentünk, persze. A bokáig álló vizet kellett először kiszivattyúzni. De ehhez villanyt kellett szerezni, mert a tűzoltók áramtalanítottak mindent. Lett is áram egy szomszédos vendéglátóhelyről. Majd miután beállítottuk a szivattyúkat, jöhettek a páramentesítők. Az volt a szerencsénk, hogy tél volt, könnyen keresztuzatot tudtunk csinálni, hogy minél alacsonyabb legyen a páratartalom, mert így a levegő száraz maradt. Ha nyár lett volna, azonnal megjelent volna a penész. Végül jöhettek a vízsűrű porszívók, a felmosás és a takarítás.

– **Nagy volt az összefogás. Jól működött az Egyházi Könyvtárak Egyesülésén belüli kapcsolati háló.**

– Igen, rengetegen jöttek, segítettek. Az evangélikusok, a debreceniek, a református kollégium, önkéntesek. Összeraktuk a tudást, tapasztalatot, nem volt kétségbeesés, hogy kihez és mihez kell nyúlni.

– **Melyik rosszabb, a tűz vagy a víz?**

– A könyvtárakban a tűzkár alapvetően vízkár is. A gázzal oltó készülék elfojtja a tüzet, de a könyvek nehezen gyulladnak meg. Nagyobb kárt okoz a víz, mint a tűz. Még akkor is, ha úgy járunk, mint a Ráday felett levő *Török Pál Könyvtár* gyűjteménye. Annak az ablakain keresztül ment ki a füst, minden kormos lett. De nem az a fajta, amit egyszerűen le lehet fújni, hanem ragadós, zsíros állagú. De a vízzel is szerencsésük volt, nem csak az évszakkal. Az oltáshoz használt víz a lépcsőn zúdult le és alulról árasztotta el a polcokat. Ha mindez a polcokra csorog, akkor menthetetlen lett volna a gyűjtemény.

– **Szerencsére kevés az ilyen eset.**

– Igen, főleg víz van, ahogy pár éve is. Az esőzések több könyvtár pinceraktárát elárasztották. Nem szabadna ilyen helyeken dokumentumokat tárolni.

– **Mennyire van gyakorlat, bevett forgatókönyv a vízbetörés elleni védekezésre?**

– Erre nem lehet felkészülni.

– **A 2015-ös vízbetörések után megjelent egy kiadvány *Eláztatva*⁹ címmel, de ez már csak a jövőbeli vízbetörések ellen való védekezésben nyújthat majd segítséget.**

– Ez egy tematikus különszám volt, amit a *Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület Restaurátor Szakosztálya* adott ki és a víz elleni védelemmel foglalkozott. Valójában katasztrófavédelmi tervnek kellene lennie, de hol van? Jogszabály nem írja elő, de jó lenne. Mellesleg felkészülni nem nagyon lehet. Biztos nem ott fog jönni, ahol számítanánk rá, így kicsit mindig az események után megyünk.

Az elmúlt ötven évben nem voltak ilyen nagy problémák, most meg ott is megjelenik a víz, ahol eddig nem. Az épületek tervezésénél végig kellene gondolni, hogy mi és hova kellhet. Nálunk például a raktárakban nem csináltak vízgyűjtő zsompokat¹⁰, pedig, amikor megjelent a víz, milyen jó lett volna, ha összefolyik egy helyre.

Gyakorlatilag a könyvtárosnak 72 óra áll a rendelkezésére a kármentésre, a víz eltüntetésére és arra, hogy a páratartalmat 65% alá szorítsa. Persze közben megjönnek a tűzoltók és áramtalanítanak mindent, így nagyon nehéz menteni a menthetőt.

Tudni kell, hogy honnan lehet aggregátort szerezni, de olyat, ami passzol a szivattyúhoz; ha ez megvan, akkor le is kell tesztelni, hogy hogyan kell használni. Emellett kellene tartani páramentesítőt, vízszívó porszívót, maszkot, munkaruhát, gumikesztyűt, gumicsizmát, munkavédelmi szemüveget, hosszabbítókat és így tovább.¹¹ De ez nem nagyon jellemző.

Mi pár éve kezdtünk el felszerelkedni. A gépekből többet is vettünk, ha elromlana, azonnal tudjuk pótolni. Véleményem szerint habitus kérdése, hogy adott helyzetben az ember feltalálja-e magát.

– **Sokat kellett lobbiznia a könyvtár, a gyűjtemény ügyében a Tartományfőnökségnél?**

– Nem kellett sokat bizonygatni, hogy egy olyan muzeális gyűjteménynek, ami sok más darab mellett II. Rákóczi Ferenc ábécéskönyvét őrzi¹², kell egy állományvédelmi szempontból helyesen kialakított közeg. Erre költeni kellett előbb vagy utóbb, és úgy döntöttek, hogy ez inkább előbb legyen.

58 év után 2011-ben költözött vissza a Rend és a Könyvtár a jelenlegi helyére. Az épület felújítása részben állami támogatásból, részben hitelből történt. Ekkor tervezték meg, alakították ki a pinceraktárát és a muzeális gyűjtemény helyét, a reprezentatív

teremkönyvtárat. A légkezelő rendszert leegyszerűsített formában valósították meg, de 2016-ban felmerült, hogy tervezzünk egy újat, és mertünk nagyot álmodni. 2017-re elkészültek a tervek, amik alapján egy több mint 40 millió forintos állományvédelmi rendszert építettünk ki.

Légbefűvők a díszterem álmennyezetén

– **Az ilyen szintű állományvédelmi intézkedések mennyire jellemzőek az egyházi könyvtárakra?**

– Nem nagyon. Az egyházi gyűjtemények nagy része muzeális épületekben működik, azokba nem is nagyon szükséges ilyen szintű berendezések felépítése. A vastag falak és a jól megépített szerkezet miatt nem kerülnek olyan extrém körülmények közé a dokumentumok, mint az újabb épületekben. Így például Egerben 300 éve egy helyen vannak a könyvek, a vastag falak miatt lassabbak a változások: hűl, melegszik, szellőzik, nem kell külön gépészet. Már sok helyen méri a párárt és a hőmérsékletet, de alapvetően a régi épület miatt kevésbé kell beavatkozni.

Nálunk az első emeleten vannak az irodák és a kutatótér, ami körülvézi a muzeális bemutatóteret; előbbieknél *fan coil* rendszer működik.¹³ A könyvállomány nagy része pinceraktárban van, tömörraktári elrendezésben. Az emeleti térben azokat a dokumentumokat helyezük el, amiket a leginkább meg akarunk védeni: a muzeális állomány esetében különös tekintettel az ősnymtatványokra, antikvárokra; a törzsállományból a különleges és ritka dokumentumokat, valamint a piarisztikumokat.

A belső helyiségben kiépítettünk egy klímarendszert, ami a hőmérsékletet és a páratartalmat is biztosítja, oly módon, hogy a könyvtári térbe nem kerül be semmilyen folyadék. Az ezt körülölelő területen helyeztük el a klímaberendezést, így csak a befűjt és az elszívott levegő áramlik a könyvtári térbe.

Probléma volt, hogy nem volt jól elkülönítve az elszívó és a befűvő rendszer, ezt most megtettük. A befűvő rendszer bemegy a polcok közé a legtávolabbi pontokba, ott fűjja be a megfelelő hőmérsékletű és páratartalmú levegőt. A másik oldalon van a beszívás, ezzel a rendszerrel a teret teljesen át tudjuk öblíteni, ezért sehol sem alakul

ki pangó levegő, ahol megszorodhat a páratartalom vagy extrémén megemelkedhet a hőmérséklet.

Az egész rendszer teljesen önálló és elkülönített az intézmény többi légkezelő és klímarendszerétől. Szigorú keretek közt tartunk mindent: 19-20 °C a hőmérséklet és 40-45% közötti a páratartalom.

– **Ki állítja be az etalont?**

– Én állítom be az értékeket. A gép az elszívott levegőt elemzi, annak az értékeit figyelembe véve változtatja a befúvás paramétereit: ha kell, párásít, ha kell, páramentesít; fűt vagy hűt.

– **Milyen gyakran kell ránézni?**

– Jelenleg minden nap manuálisan rögzítjük az értékeket, de tervezzük, hogy bekötjük az épületfelügyeleti rendszerbe, és akkor folyamatosan lehet digitálisan ellenőrizni az adatokat. Nem csak itt, hanem a pinceraktárakban is automata gyűjtőrendszer fogja rögzíteni az értékeket, ami figyelmeztet, ha a normáltól eltérés tapasztalható. Mindez független lesz a klímarendszertől és szeretnénk hozzá vízbetörés-érzékelőket kapcsolni. Ezáltal komplex felügyelet alá helyezzük a teljes gyűjteményt.

A muzeális raktári rendszert szigorú klímával védjük, viszont a körülötte levő irodákba sima klímát építettünk, ami által egy klimatizált burok veszi körül a muzeális teret. Ez nyáron segíteni fogja a benti helyiség szabályozását, hogy minimális legyen a hőmérséklet és a páratartalom ingadozása. Jelenleg ez egy kísérleti rendszer, sok mindent kell még beállítani rajta.

Légbefúvó a polcsor végén

– Az olvasók ebből mennyit észlelnek?

– Semmit, de őket is figyelembe kellett vennünk a rendszer tervezésekor. Ha csoportoknak tartunk előadást a muzeális, belső könyvtári térben, akkor a rendszer tudja kezelni a csoport által termelt hőt és páratartalmat, és el tudja őket látni friss levegővel. A külső légkezelőből kap friss levegőt ez a helyiség, és a belső levegőt is keringeti: 20-25 % a friss levegő aránya a belső térben. Ezáltal még inkább stabilan lehet tartani a hőmérsékletet és friss levegővel is tudjuk segíteni a figyelem fenntartását.

– Mennyi idő volt a kivitelezés?

– 2018. november végén kezdték, és január elején adták át a rendszert. Nem a kivitelezés volt sok idő, hanem a tervezés.

– Milyen cég készítette a rendszert?

– Egy olasz cég, a nevük Blue Box¹⁴, akiket a tervező választott, mivel jól skálázható eszközeik vannak. Ők adták a központi rendszert, a teljes rendszer kiépítését pedig a Ratiotech Kft. végezte.

– A világítás mennyire könyv- és szembarát?

– Mivel átalakult a mennyezet, így a világítást is hozzá kellett igazítani. A bemutató helyiségben eddig is UV-szegény fénycsöves rendszer volt, de most a polcoknál is új armatúrákat szereltettünk fel. Külön kértük, hogy ledes, tehát UV-mentes fényt bocsájtson ki. Csak akkor használjuk a világítást, amikor szükséges. Szerencse, hogy külső napfénymegvilágítást nem kap a terem, de ha szükséges lenne, akkor nyilván UV-szűrőkkel és függönyökkel tudnánk védekezni.

– Hogyan tudná mindezt még fokozni?

– A pinceraktárakkal vannak még problémáink, ott komoly vízbetöréseink voltak. Ezeknek a pontoknak a nagy részét kijavítottuk, és kialakítottunk egy új tálcarendszert a polcok tetején, amivel tovább tudjuk védeni az itt tárolt dokumentumokat. Megbízási alapon külsős restaurátort alkalmazunk, aki ellátja az állományvédelmi feladatokat, végzi a tisztítást és az egyedi restaurálásokat. Ő segített az állományvédelmi rendszer kialakításában, és ő adta a tippet, hogy csináljunk olyan tálcákat, amik minden polc fölött ott vannak, be vannak egyesével színtezve, hogy egy helyre lejtsek, plusz át vannak lapolva.

Vízvezető tálcarendszer a tömörraktári polcok fölött

A víz nem tud két tálca közt lefolyni, így mindenképpen a tálcába jut a víz. Ha megtelik a tálca, akkor a polc végén elhelyezett gumicső a padlóra vezeti a vizet. A tálcában 50-60 liter víz fér el úgy, hogy nem folyik ki.

A hő- és páramérő, valamint a vízbetöréssjelző rendszer kiépítése még várat magára. Tűzvédelmi rendszerünk van, ez egy aspirációs rendszer¹⁵, ami folyamatosan beszívja a levegőt és elemzi, de vannak leágazásai is. A rendszer nagyon érzékeny, molekuláris szinten elemzi a levegőt. Tűz esetén a rákötött 320 bar-os sűrített levegős palackokból oxigénszegényített levegő tölti meg a teret, így oltja el a tüzet. Emellett van normál füst-érzékelő rendszerünk is.

De nem csak a központi könyvtárban, hanem a vidékiekben is – főként, ahol komoly muzeális gyűjtemény van – jó volna az állományt megfelelően elhelyezni. A ritkaságok ugyan felkerültek a központi könyvtárba, de vannak még értékes, muzeális anyagok, amiket gondozni kell.

Folytatni kellene a csoportos állományvédelmi intézkedéseket, úgymint a tisztítást és a fertőtlenítést, valamint az egyedi dokumentumok restaurálást is. Ehhez kellenének pályázatok. Az egyházi gyűjteményi támogatásból nem sokat kapunk, önerőből meg mindent nem lehet.

Tömörraktár, a gördíthető polcrendszer között mobil páramentesítőekkel

Jegyzetek

1. Fodor Ákos: *Vall a Szibilla* = Uó.: Zaj-szünet. Hátrahagyott versek. Budapest, Fekete Sas Kiadó, 2017. 33. p.
2. A Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtárának honlapja. *Bemutakozás*. <https://pkk.piarista.hu/oldal/bemutakoz%C3%A1s> (2019.05.22.)
3. Ízelítő a dedikált kötetekből a Piarista Központi Könyvtár Facebook-oldalán a Különleges könyveink albumban: https://www.facebook.com/pg/piaristakozpontikonnyvtar/photos/?tab=album&album_id=1924226477854027 (2019.05.22.)

4. Bulányi György (1919-2010). Bővebben lásd: <http://www.bulanyi.hu/> (2019.05.22.)
5. Bognár Noémi Erika – Horváth Adrienn – Tóth Máté: *Könyvtári digitalizálási helyzetkép* = Könyvtári Figyelő, 28. (64. évf.) 2018. 1. sz. 61-73. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_061-073.pdf (2019.05.22.)
6. A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár elektronikus könyvtára: <https://konyvtar.asztrik.hu/?q=konyvek/olvasnivalo> (2019.05.22.)
7. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Bibliotheca Digitalisa: <http://www.bibliotheca.hu/digitalis/index.html> (2019.05.22.)
8. Barna Bálint: *Merre tovább, Ráday Gyűjtemény?* = Parókia, 2019. február 27., <https://www.parokia.hu/v/merre-tovabb-raday-gyujtemeny/> (2019.05.22.)
9. Papíripár, 59. évf. (sic!) 2016. 1. sz. Eláztatva... c. különszám. Az interjú szerkesztése idején e lapszám elektronikus verziója a folyóirat weboldalan (<http://papiripar.pny.me.hu/>) technikai okok miatt nem volt elérhető, és az EPA-ba sem volt feltöltve. A problémát a kiadónak és az EPA munkatársainak is jeleztem, aminek köszönhetően a kiadó az EPA rendelkezésére bocsátotta a dokumentumot, ami hibás megjelenési és számozási adatokkal, de már elérhető az alábbi webcímen: <https://epa.oszk.hu/00800/00863/00060/pdf/> (2019.05.22.)
10. „Olyan épületekben, ahol eddig szárazak voltak a pincék, mélygarázsok, megjelentek a beázás jelei, rosszabb esetben vízbetörés is. Az utólagos szigetelés előtt szükséges készíteni egy talajvíz süllyesztő, átemelő zompot gépészettel, amely tehermentesíti a szigetelést a víz nyomásától. A zompot - beázás, vízbetörés szempontjából - a legkritikusabb hely közepére kell telepíteni. Hatásfoka, depressziós görbéje jelentősen függ az adott talaj szemcseszerkezetétől.” A Cézár System Vízgépészeti Kft. honlapja: http://www.cezarsystem.hu/menu_szolgáltatatainak_k-talajviz.htm (2019.05.22.)
11. A megelőzésről lásd bővebben Peller Tamás restaurátor *Vízjár könyv- és irattárakban* című prezentációját: <https://slideplayer.hu/slide/11628370/> (2019.05.22.)
12. Lásd bővebben: Mészáros István: *II. Rákóczi Ferenc ábécéskönyve és gyermekkori nevelői* = Magyar pedagógia, 76. évf. 1976. 1-2. sz. 76–79. p. http://real-j.mtak.hu/4789/1/MagyarPedagogia_1976.pdf (2019.05.22.)
13. Lásd bővebben például az alábbi honlapot: Mi a Fan-coil? <https://www.ozonklima.hu/mi-a-fan-coil> (2019. 05.22.)
14. A Blue Boxról bővebben lásd a Regale klímatechnika honlapját. http://regaleklimatechnika.hu/klima/termekek_bluebox/&c=list (2019. 05.22.)
15. Az aspirációs rendszerekről bővebben lásd az Oktel honlapját. <http://oktel.hu/szolgáltatatas/tuzjelzo-rendszer/a-tuzjelzo-rendszer-elemei/aspiracios-fusterzekelo/> (2019. 05.22.)

A cikkben látható fényképeket a szerző készítette.

Koltay Tibor

Idén is divat a lila

Beszámoló a LILAC 2019 konferenciáról

2019. április 24. és 26. között Nottinghamban került megrendezésre a LILAC 2019 konferencia, amelynek workshopjaiból és előadásaiból nyújtok válogatást a következőkben.

A LILAC (Librarians' Information Literacy Annual Conference) konferenciák a brit könyvtári és információs szakemberek szervezete, a *Chartered Institute of Library and Information Professionals* szervezésében, évente más és más helyszínen zajlanak, viszont mindig a tág értelemben vett információs műveltség aktuális kérdéseire koncentrálnak. A konferenciasorozatnak számos visszatérő előadója van, viszont a hallgatóság összetételét nagyban befolyásolja az a tény, hogy egyes brit intézmények rotációs jelleggel küldik munkatársaikat a konferenciára.

Ahogy az már a tavalyi konferenciáról készült beszámolómban¹ is olvasható volt, a lila szó azért került ennek az írásnak a címébe, mert a LILAC betűszóból lila orgonára és a lila színre is asszociálhatunk.

A tavalyi konferenciához hasonlóan a 2019. évi LILAC számos előadása és egyórás workshopja kötődött az oktatáshoz. Ez nem véletlen, mivel a felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok világszerte egyre több oktatási feladatot látnak el. Ehhez kötődik az oktatási filozófia, amelynek (többnyire portfólió formájában történő) deklarálása az Amerikai Egyesült Államok felsőoktatási intézményeiben gyakori a könyvtárosok körében, akik egyre jobban figyelnek a „tanítás és tanulás tudományára” is.²

Az adatumveltség és az oktatás szoros kapcsolatát mutatta be **Sheila Corral** (Pittsburgi Egyetem, Amerikai Egyesült Államok) workshopja, amely előadással kezdődött, majd a résztvevők közötti beszélgetéssel folytatódott.

Corral, aki kiemelkedő alakja a könyvtár- és információtudománynak, felhívta figyelmünket arra, hogy az adatumveltség iránti igény számos területen megfogalmazódott, tehát nemcsak az oktatás, hanem a munkáltatók, a kormányzatok, nonprofit szervezetek és kutatók is szükségét érzik. Kiemelte azt is, hogy az adatumveltség szakterületeken

LILAC 2017, 2018, 2019

átívelő, interdiszciplináris és transzverzális fogalom, amelynek képviselőit kizárólag a könyvtárosok vannak felkészülve. Számos meghatározása közül az egyik leginkább átfogó definíció szerint az adatközelítés azoknak a készségeknek és képességeknek az együttese, amelyek a kutatási adatok eléréséhez, megértéséhez, interpretálásához, kezeléséhez, kritikai értékeléséhez, valamint etikus használatához szükségesek.³ Tegyük hozzá, hogy az adatközelítés és az adatok kezelése világszerte nagy kihívást jelent, viszont fejlődése sokkal lassabb és egyenetlenebb volt, mint amit a publikációkhoz való nyílt hozzáférés kapcsán tapasztalhattunk, ezért elterjedtsége igen változó⁴, ráadásul a vele kapcsolatos munkamegosztás részben még napjainkban is formálódóban van.

Az információs közelítéshez hasonlóan számos definíciója van és alternatív elnevezéseinek száma talán nagyobb is, mint amit az információs közelítés esetében látunk. Csak hármat emelek ki ezek közül: *data information literacy* (adat-információs közelítés), *research data literacy* (kutatásiadat-közelítés) és *science/scientific data literacy* (tudományosadat-közelítés).

Sheila Corral

Sheila Corral az „ördögi problémák” közé sorolta az adatközelítés oktatását, mivel azt egyaránt jellemzi a probléma meghatározásának nehéz volta, a többszereplős jelleg

és a megoldhatatlanság. Az ördögi problémákról tudjuk, hogy valójában más problémák *szimptomái*, amelyekre a különböző érintettek eltérően reagálnak, ezért nehezen kezelhetőek. Egyedi megoldásokat kívánnak, amelyek többnyire csak az érintettek egy részének felelnek meg. Ezen kívül nem rendelkezünk az ilyen problémák (kétség) megoldásainak végleges listájával. Maguk a problémák nemcsak összetettek, hanem más problémákkal is összefüggnek. A megoldandó feladatok menetközben változnak, és a különböző beavatkozások nyomán újabb feladatok merülnek fel.⁵

Mindehhez hozzá kell tennem, hogy az adatokkal kapcsolatos szemléletünk változóban van.⁶ Amíg korábban elsősorban az információra figyeltünk és az adatokat, az információk, a tudás és a bölcsesség hierarchiájában a legalsó szintre, az információk alatt helyeztük el,⁷ aktuális megközelítését jól mutatja Daniel Keys Morannak az Interneten olvasható szellemes mondása, amely szerint: adataink lehetnek információ nélkül, de nem lehet információnk adatok nélkül.⁸

Corrall mindenesetre leszögezte, hogy sokak számára fontos az adatumveltség. Amellett tehát, hogy a könyvtárosok alapvető szakmai ismereteinek részévé kell válnia, mindazokra érdemes kiterjeszteni oktatását, akik valamilyen módon kapcsolatba kerülnek adatokkal, ezért nemcsak a könyvtárosoknak kell alapszintű adatumveltségi oktatásban részesülnie, hanem ki kell alakítani az adatumveltségi oktatás az élet minden területét érintő, valamint az egész életen át tartó tanulást segítő formáit további olyan környezetekben is, amelyekben az emberek interakcióba kerülnek adatokkal. Ezen kívül – mivel döntő fontosságú tevékenységről van szó – az adatumveltség oktatását az egész információs szakma kiemelt prioritásaként kell kezelnünk, ezért megvalósítása érdekében az összes érdekeltenél együtt kell működünk.

Karen Sobel

Az ördögi problémák témaköre egy későbbi előadásban is visszatért. A szerzők, **Karen Sobel** és **Lorrie Evans** munkahelye önmagában is érdekes, mivel az Auraria Könyvtár különleges intézmény, amely három felsőoktatási intézményt szolgál ki. Ezek a Colorado Egyetem Denver, a Denveri Metropolitan Állami Egyetem és a Denveri Közösségi Főiskola. Sobel és Evans elsősorban Paul Hanstedt munkásságára⁹ támaszkodtak, aki a valós életből vett információkeresési forogatókönyveket dolgozott ki féléves kurzusokhoz. Ők ezeket adaptálták az egy alkalomra szorító információs műveltségi oktatásra.

Jómagam, az adatumveltség oktatásának néhány kérdését tárgyaló előadásommal immár másodszer vehettem részt a konferencián az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 Kutatási

kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen projekt támogatásának köszönhetően. Előadásom lehetőséget adott arra, hogy az adatok megítélésével kapcsolatos változásokról további részleteket is elmondjak. Ezenkívül kifejtettem, hogy az adatumveltség számos a kutatási adatokhoz kötődő egyetemi és szakkönyvtári szolgáltatáshoz (például a kutatási adatok kezelése, adatkezelés) is kapcsolódhat. Az adatumveltségi oktatás olyan témákat kell, hogy érintsen, mint az adatok fogalma, a kritikai gondolkodás (amely az adatumveltségnek az információs műveltséggel való rokonságát mutatja és erősíti, az etikai problémát, (a már említett) adatkezelés, az adatok minősége, az adatokra való hivatkozás és a metaadatok¹⁰ Mindezek mellett az új szolgáltatások elterjesztéséhez a könyvtárosok önmeghatározásának is meg kell változnia.¹¹

Scheila Corral egy másik workshopjában, két ír kollégája, **Mary Delaney** (Carlow Műszaki Főiskola Könyvtára) és **Ann Cleary** (Dundalk Műszaki Főiskola) társaságában ismét csak a könyvtárosok oktatói szerepét állította középpontba. Elmondta, hogy a könyvtárosok általában nem kapnak formális pedagógiai képzést, ezért ezen a téren is tovább kell őket képezni. Az Írországból kidolgozott, de mindenki számára ingyenesen hozzáférhető *National Professional Development Framework for all Staff Who Teach in Higher Education* című dokumentum viszont a felsőoktatásban oktató kutatók, könyvtárosok, döntéshozók és (természetesen) oktatók számára kínál rugalmas, inkluzív és a szakterületektől független továbbképzési keretrendszert, amely elsősorban önállóan dolgozó oktatóknak készült, de munkaközösségek és kutatócsoportok is használhatják.¹² Összeállítói felhívják a figyelmet arra, hogy alkalmazásakor rendkívül fontos a helyi prioritások figyelembevétele.

Az információs műveltség oktatását sokáig az az elképzelés irányította, amely szerint alacsony szintjét a hozzá kötődő készségek hiánya okozza. Ennek a szemléletnek a meghaladására tett kísérletet 2015-ben az ACRL (Association of College and Research Libraries) az *Information Literacy Framework for Higher Education* (Az információs műveltség keretrendszere) elnevezésű dokumentum¹³ megalkotásával. Elődjét, a széles körben használt és magyar nyelven is olvasható, *Az információs műveltség és kompetencia követelményrendszer a felsőoktatásban* címen közreadott információs műveltségi kompetenciaszabvány-gyűjteményt¹⁴ számos kritika érte készség alapú megközelítése miatt és azért, mert ezeknek a készségeknek a mechanikus elsajátíttatására irányult. A *Keretrendszer* létrejöttével viszont közelebb kerültünk az információs műveltség olyan szemléletéhez, amely nem a mérhető jellemzőkre fókuszál, miközben nem feltétlenül jelent törést az információs műveltség fejlődésében.¹⁵ Látnunk kell, hogy a készségekre fókuszáló és (a Keretrendszerhez hasonlóan) a szociokulturális tényezőket előtérbe helyező megközelítései ki is egészíthetik egymást, hiszen az információs műveltség és a digitális írástudás fókuszában az áll, hogy a felhasználók miként használják fel az információs technológiák adta lehetőségeket és hogyan fogyasztanak és/vagy hoznak létre tartalmakat.¹⁶ Természetesen tudjuk, hogy az információs műveltség minden formájában nagy súlyt helyezünk a kritikai szemléletre, míg a digitális írástudás bizonyos megközelítései kevésbé figyelnek rá.

A Keretrendszer mindenesetre most kezd igazán figyelmet kapni az Egyesült Államokon kívül. Ezt mutatta **Jaro Pichel** és **Rogier van der Blaak** (Maastrichti Egyetem) workshopja. Mindketten oktatástámogató pedagógiai szakemberek, akik az egyetem könyvtára mellett működő központban, az információs műveltségnek és a digitális írástudásnak az egyetemi kurzusokba történő integrálásában segítik az oktatókat. A workshop

célja – ismét csak a résztvevők aktivitására építve – azt célozta, hogy a résztvevők betekintést nyerjenek a Keretrendszer jellemzőibe, segítségével azonosítani tudják a saját oktatási környezetükre adaptálható konstruktivista szemléletű technikákat, valamint gyakorolják a tanulási célok, tevékenységek meghatározását és a formatív értékelést.

Jaro Píchel

Brainstorming-jelleggel valósult meg egy másik workshop, amelynek keretében véletlenszerűen formálódott csoportok, forgószínpad-szerűen váltották egymást. A résztvevők a workshop négy témájával kapcsolatban vethették fel elképzeléseiket, gondolataikat, amelyeket a résztvevők részben le is írtak az asztalok speciális papírterítőire. Ahhoz, hogy a véleményeket összegezni tudják, **Pamela McKinney** (Sheffieldi Egyetem), **Alison Hicks** (Borâsi Egyetem, Svédország) **Jane Secker** (City Egyetem, London) és **Konstantina Martzoukou** (Robert Gordon Egyetem, Aberdeen) moderátorként a következő kérdéskörben kérték a résztvevők véleményét:

Hogyan lehet a hétköznapi életben hasznosítható információs műveltségi készségeket az oktatásban használni, vagy az oktatásból a hétköznapi életbe átvinni?

Miként tudja a CILIP Információs Műveltségi Szakcsoportja (CILIP Information Literacy Group) támogatni azt, hogy az információs műveltség minél több, különböző társadalmi környezetben hasson?

Miként vonhatók be ebbe más szakmák (például az egészségügy, vagy a szociális ellátás) szakemberei, úgy, hogy az ő speciális igényeik is tükröződjenek?

Az információs műveltségnek számos modellje és szabványa van, azonban kérdés, hogy lehetséges- és szükséges-e ilyeneket az oktatáson kívül eső területeken is alkalmazni.

A kérdések hátterében többek között az áll, hogy a CILIP tavalyi (az előző LILAC konferencián elfogadott) új információs műveltségi definíciója bármely olyan információra vonatkozik, amelyet megkeresünk és felhasználunk. Ez vonatkozik az adatokra is, és nemcsak a szoros értelemben vett tanulás áll középpontjában, hanem a hétköznapi információszerezéshez kötődő információs műveltséget is magában foglalja.¹⁷ A workshop negyedik kérdése elsősorban az utóbbi információs műveltség-típus nagymértékben kontextusfüggő természete okán merült fel, ezért több résztvevő óvatosságra intett abban a tekintetben, hogy ezen a területen keretrendszereket használjunk. A *Szakcsoport* szerepe kapcsán pedig többen megemlítették, hogy a gyermekek és a fiatal felnőttek - az úgynevezett digitális bennszülöttek - körében nincsenek meg a digitális média megértéséhez és

használatához szükséges kifinomult ismeretek vagy a kritikai tudatosság. Ezt kiegészítve jómagam felvettem, hogy a CILIP nagyobb figyelmet fordíthatna annak tudatosítására, hogy ez így van és – a felületes és túláltalánosító közkeletű állítások ellenére – ezeknek a korosztályoknak a képviselői nem születésüknél fogva rendelkeznek technikai készségekkel és a többi generáció esetében sem zárható ki, hogy tanulás és tapasztalatszerzés útján megszerzik a megfelelő készségeket. Ezt a tanácsot idehaza is sokaknak érdemes volna megfogadniuk. Már viszonylag régóta tudjuk ugyanis, hogy a „bennszülöttség” megítélése nemcsak az életkorhoz kötődik, hanem a tapasztalat függvényében változhat, amivel megkérdőjeleződnek azok a feltételezések és érvelések, amelyek az X, Y, Z stb. generáció tagjairól feltételezik, hogy a technikai készségekkel születésüknél fogva rendelkeznek.¹⁸ Ezért is van, hogy újabban már nemcsak digitális bennszülöttekről és bevándorlókról, hanem „honosított” digitális polgárokról (naturalized digitals) is olvashatunk, akiket már nem generációs alapon, nem születésük alapján különböztetjük meg a többiektől, hanem attitűdjük, tapasztalatuk, valamint a digitális technológiák aktív és kreatív használatához kötődő készségeik alapul vételével.¹⁹ Nem ismételhetem elégszer, hogy a kritikai szemlélet – bár nehezen érhető el – kulcsfontosságú, legyen szó információról vagy adatokról.

Jegyzetek

1. Koltay Tibor: *Élénkít vagy megnyugtat a lila? Beszámoló a LILAC 2018 konferenciáról* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 27. évf. 2018. 4. sz. 31-35. p. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00301/pdf/EPA01367_3K_2018_04_031-035.pdf (2019.05.20.)
2. Hays, Lauren – Mallon, Melissa: *Keeping up with... the scholarship of teaching and learning*. Chicago, Illinois: American Library Association, 2017. http://www.ala.org/acrl/publications/keeping_up_with/sotl (2019.05.20.)
3. Koltay Tibor: *Data literacy: in search of a name and identity* = *Journal of Documentation*, 71. vol. 2015. 2. no. 401-415.p.
4. Holl András: *A nyílt kutatási adatok kezelésének három oldala* = *Networkshop 2018 konferenciakiadvány*. Szerk. Tick József, Kokas Károly, Holl András, Budapest Hungarnet Egyesület : MTA Könyvtár és Információs Központ, 2018. 59-63. p. <http://ocs.mtak.hu/index.php/nws/2018/paper/view/6/7> (2019.05.20.)
5. Cox, Andrew M. – Pinfield, Stephen – Smith, Jennifer: *Moving a brick building: UK libraries coping with research data management as a 'wicked' problem* = *Journal of Librarianship and Information Science*, 48. vol. 2016. 1. no. 3-17. p. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0961000614533717> (2019.05.20.)
6. Cox, Andrew: *Academic librarianship as a data profession* = *Information Today Europe/IL1365*, 2018. június 2., <https://www.infoday.eu/Articles/Editorial/Featured-Articles/Academic-librarianship-as-a-data-profession-125376.aspx> (2019.05.20.)
7. Rowley, Jennifer: *The wisdom hierarchy: representations of the DIKW hierarchy* = *Journal of Information Science*, 33. vol. 2007. 2. no. 163-180. p. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-wisdom-hierarchy%3A-representations-of-the-DIKW-Rowley/088d6a1fa59a8840ab0dff0f2e06d1c1fd7d4012> (2019.05.20.)
8. 13 Really Cool Quotes About Data = *Tibco blog*, 2013. június 28. <https://www.tibco.com/blog/2013/06/28/19781/> (2019.05.20.)
9. Hanstedt, Paul: *Creating wicked students: designing courses for a complex world*. Sterling, Virginia, Stylus, 2018. 180. p.

10. Ridsdale, Chantel [et al.]: *Strategies and Best Practices for Data Literacy Education Knowledge Synthesis Report*. Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia, 2015. 123. p. http://www.mikesmit.com/wp-content/papercite-data/pdf/data_literacy.pdf (2019.05.20.)
11. Koltay Tibor: *Accepted and emerging roles of academic libraries in supporting research 2.0* = The journal of Academic Librarianship, 45. vol. 2019. 2. no. 75-80. p.
12. <https://www.teachingandlearning.ie/publication/national-professional-development-framework-for-all-staff-who-teach-in-higher-education/> (2019.05.20.)
A National Forum for the Enhancement of Teaching and Learning in Higher Education oldalain további hasznos anyagok találhatóak.
13. Framework for information literacy for higher education. American Library Association, February 9, 2015. <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework> (2019.05.20.)
14. Információs műveltség és oktatásügy; nemzetközi szemle. Szerk. Csík Tibor, Budapest, OPKM, 2006. 146. p. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> (2019.05.20.)
15. Špiranec, Sonja. – Banek Zorica, Mihaela – Kos, Denis: *Information literacy in participatory environments: the turn towards a critical literacy perspective* = Journal of Documentation, 72. vol. 2016. 2. no. 247-264. p.
16. Nichols, T. Philip – Stornaiuolo, Amy: *Assembling “digital literacies”: contingent pasts, possible futures* = Media and Communication, 7. vol. 2019. 2. no. 14-24. p.
17. Gus MacDonald: *What is information literacy?* = CILIP, 2018. október 10. <http://www.cilip.org.uk/?page=informationliteracy> (2019.05.20.)
18. Selwyn, Neil: *The digital native – myth and reality* = Aslib Proceedings, 61. vol. 2009. 4. no. 364-379. p. <https://tefkos.comminfo.rutgers.edu/Courses/Zadar/Readings/Selwyn%20dig%20natives,%20Aslib%20Proceedings%202009.pdf> (2019.05.20.)
19. Hoffmann, Christian Pieter – Lutz, Christoph – Meckel, Miriam: *Digital natives or digital immigrants? the impact of user characteristics on online trust* = Journal of Management Information Systems, 31. vol. 2014. 3. no. 2014. 138-171. p.

A cikkben látható képek forrásai:

Sheila Corral: https://www.alise.org/assets/media/2014_awardees/corral_sheila.jpg (2019.05.20.)

Karen Sobel: <https://www.flickr.com/photos/denverjeffrey/7170430174/sizes/l> (2019.05.20.)

Jaro Picbel: https://twitter.com/picbel_jaro (2019.05.20.)

LILAC logó és plakátok: <https://www.lilacconference.com/> (2019.05.20.)

Oláh Róbert

Digitális technológiák a kéziratos és nyomtatott örökség megőrzésében

—

CERL-workshop az Országos Széchényi Könyvtárban

Az 1994-ben létrehozott Európai Kutatókönyvtárak Konzorciuma (Consortium of European Research Libraries, CERL) célja a nyomtatott és kéziratos kulturális örökség megőrzésének és hasznosításának támogatása. A CERL-nek jelenleg 279 tagja van, amelyhez Magyarországról az Országos Széchényi Könyvtárral (OSZK) és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központtal (MTA KIK) együtt 16 magyarországi egyházi könyvtár kíván csatlakozni, úgynevezett „klaszterbe” tömörülve. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete (EKE) tagkönyvtárai a magas éves díj fizetése helyett a náluk őrzött régi könyvek rekordjainak átadásával szerezhetnek tagságot. A közel 39.000 felajánlott rekordot a *Heritage of the Printed Book Database* (HPBD) régi könyves online adatbázisba töltik majd fel a MOKKA-R közvetítésével. Ennek az a feltétele, hogy a számos EKE tagintézményi rekordot őrző, ám online jelenleg nem elérhető MOKKA-R adatbázis újra fogadni tudja a feltöltéseket.

A csatlakozás előkészítéseként az OSZK és az EKE közös szervezésében *Digitális technológiák a kéziratos és nyomtatott örökség megőrzésében* (*Digital Technologies in the Preservation of Handwritten and Printed Heritage*) címmel nemzetközi szemináriumon vehettek részt a régi könyves szakemberek az Országos Széchényi Könyvtárban 2019. május 31-én. A magyarországi kollégák és a CERL képviselői és munkatársai angol nyelvű esettanulmányokban mutatták be a digitális technológia lehetőségeit a könyves örökség megőrzésében és feldolgozásában.

Boka László (tudományos igazgató, OSZK) és **Marian Lefferts** (executive manager, CERL) köszöntötték a megjelenteket. Kihangsúlyozták az együttműködés és a közös munka előnyeit, valamint az egymástól való tanulás lehetőségét mind a budapesti konferencián, mind a CERL évközi workshopjain, ahol szeretettel várják a hazai könyvtárak képviselőit.

Geri Della Rocca Del Candal

Az első szekció **Geri Della Rocca Del Candal** (posztdoktori kutató, Oxfordi Egyetem, Bodleian Library) elnökletével zajlott. **Boreczky Anna** (MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, OSZK) a Széchényi Könyvtár 800 kötetnyi 1300 előtt készült illusztrált kódexének katalógusát mutatta be. Előadásában a kéziratos (a korábban elhanyagolt) művészettörténeti szempontok szerint értékelte.

Boreczky Anna

Matilde Malaspina (Oxfordi Egyetem, 15cBooktrade Projekt) a *15cBookillustration* projekt működésével ismertette meg a hallgatóságot. A 15–16. századi nyomtatványok illusztrációira épülő adatbázis ingyenes szoftverek segítségével képes különböző szintű hasonlóság kimutatására. Ennek gyakorlati haszna az illusztrációk alapjául szolgáló nyomdócok vándorlásának és újrametszésének felmérésében rejlik. Nyomon követhetjük a nyomdászok kapcsolatait és megtudhatjuk, hogy ki kit másolt.

Matilde Malaspina

Karen Limper-Herz (vezető kurátor, ősnymotványok és 16. századi nyomtatott könyvek, British Library) előbb a nemzetközi ősnymotvány-katalógus (*Incunable Short Title Catalogue, ISTC*) történetét vázolta fel: hogyan lett egy intézményi programból világméretű online adatbázis. Majd az ISTC jövőbeli fejlesztéseit ismertetve kiemelte, hogy a hagyományos kutatások támogatása mellett a digitális eszközökkel operáló projektekre is nagyobb figyelmet fordítanak.

A második szekciót Boreczky Anna vezette. **Zsupán Edina** (MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, OSZK) a Corvina-könyvtár köteteivel kapcsolatban végzett legújabb kutatások eredményeiről számolt be, kiemelve a budai kódexmásoló műhely egykori munkájának jelentőségét. Kitért a néhány hónapja zárult Corvina-kiállításra, amely ritkán látott tömegeket vonzott az egykor a nemzeti identitás szerves részét képező gyűjtemény megismerésére. **Zimányi Katalin** (Webtartalom-koordinációs Osztály, OSZK) a *Bibliotheca Corvina Digitalis* bemutatására vállalkozott. A Hunyadi Mátyás egykor szétszóródott gyűjteményének újraegyesítésére és feltárására létrehozott projektnek köszönhetően néhány kattintással szakszerű információkhoz juthatunk az egyes kódexekről és végiglapozhatjuk a digitalizált példányokat. **Tóvizi Ágnes** (Régi Nyomtatványok Tára, OSZK) gróf Apponyi Sándor metszetekben gazdag hagyatékát mutatta be, amely 1925 óta része a nemzeti könyvtárnak. Az OSZK katalógusának segítségével szemléltette, hogyan juthatnak értékes információkhoz például a kiállításra készülő könyvtárosok vagy a publikációjukhoz illusztrációt kereső kutatók.

A délutáni harmadik szekció **V. Ecsedy Judit** (OSZK) elnökletével és **Maczelka Csaba** (adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Anglisztika Intézet) előadásával kezdődött. Az *Inscriptiones Alborum Amicorum* adatbázis a széleskörűen értelmezett magyar vonatkozású peregrinációs albumok adatbázisaként több mint 330, kéziratos bejegyzéseket tartalmazó albumot szolgáltat, tízezernél több tétellel. A legfrissebb fejlesztéseknek köszönhetően hamarosan új felhasználóbarát felülettel örvendeztetni meg a kora újkori művelődésünk kutatóit. E sorok írója (igazgatóhelyettes, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtára) a CERL-hez csatlakozni kívánó 16 egyházi könyvtár bemutatása során az EKE létrejöttét és működését vázolta fel. Az egyes gyűjteményekben őrzött

kincsek példaként való felmutatásával hívta fel a CERL jelenlévő képviselőinek figyelmét a magyarországi egyházi könyvtárak jelentőségére. **Bíró Gyöngyi** (régí könyves könyvtáros, Ráday Könyvtár) az idén januárban történt tüzeset után elvégzett munka menetét ismertette, amely során jelentős erőfeszítéseket tettek a Dunamelléki Református Egyházkerület kulturális örökségének megmentésére. **Kiss Margit** (tudományos főmunkatárs, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet) a *Digitális Bölcsészlet* címmel útjára indított folyóirat bemutatásával a digitális technológiák használatának eredményeit emelte ki a bölcsész tudományok több területén.

A rendezvényt **Marian Lefferts** rövid méltatása zárta, aki rendkívül elégedett volt mind az előadásokkal, mind az azok nyomán kibontakozó eszmecserevel. A sokszínű program és a párbeszédre való képesség szerinte azt mutatja, hogy a magyarországi régi könyves gyűjteményekben méltó partnerekre talált a CERL. Szerinte ez egyáltalán nem magától értetődő, a visegrádi országok között több olyan is van, amelyből egyetlen intézmény sem csatlakozott az Európai Kutatókönyvtárak Konzorciumához. Az egyházi könyvtárakra utalva megjegyezte, hogy bár nyolcmilliónál is több rekordot tartalmaz a CERL *Heritage of the Printed Book* adatbázisa, az EKE tagkönyvtárak által felajánlott kincsek nagyban hozzájárulnak az európai kulturális örökség megismerhetőségéhez.

A konferencia ideje alatt a Széchényi Könyvtár kincseiből rendezett kiállítást tekinthettek meg a résztvevők: az előadásokban ismertetett középkori kódexektől a Magyarországot ábrázoló Lázár deák-térképig, számos ritkaságból gyönyörködhetnek.

A fényképeket Karasz Lajos készítette.

CERL SEMINAR IN BUDAPEST

31 May 2019

**Digital
Technologies in**
the Investigation
of Handwritten and
Printed Heritage

Korompai Gáborné

In memoriam dr. Gomba Szabolcsné
dr. Lábos Olga (1935 – 2019)

Életének 84. évében, 2019. május 8-án eltávozott a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának nyugalmazott főigazgatója.

Dr. Gomba Szabolcsné dr. Lábos Olga Sátoraljaujhelyen született értelmiségi családban. Alsó- és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1954-től a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészkarának hallgatója volt, 1958-ban magyartörténelem szakos középiskolai tanári képzést szerzett és házasságot kötött a Debreceni Orvostudományi Egyetem munkatársával, dr. Gomba Szabolccsal.

Fiatal diplomásként nem sikerült tanári állást kapnia; előbb az Orvostudományi Egyetemen, majd Bognár Rezső professzor mellett a KLTE Szerves Kémiai Intézetében végzett titkári és könyvtárosi teendőket.

1962-ben nyert alkalmazást az Egyetemi Könyvtárban. Kezdetben intézeti referensként szervezte a tanszéki könyvtárakkal való együttműködést, majd a Folyóirat Osztály

csoportvezetőjeként az egyházi és magánkönyvtárakból ömlesztett állapotban érkező nyomtatványok válogatásával, állományba vételével nagyban hozzájárult a Könyvtár retrospektív nemzeti periodikagyűjteményének teljesebbé tételéhez.

Könyvtárosi munkája mellett intenzív nyelvtanulást folytatott. 1968-ban felsőfokú könyvtárosi szakképesítést szerzett az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén.

Nem mondott le irodalomtörténeti ambícióiról sem. Bán Imre professzor irányításával doktori disszertációján dolgozott. 1971-ben védte meg *Kacske méti Alexis János: Dániel próféta könyvének irodalomtörténeti elemzése* című értekezését.

Ebben az időben dolgozta ki Csűry István az Egyetemi Könyvtár valamennyi munkaterületét érintő reformtervezetét, amelyet az idősebb kollégák ellenérzéssel fogadtak, de amelynek érvényesítésében Csűry István értő és támogató partnerre talált Gomba Szabolcsné személyében, valamint a fiatal könyvtárosokban. Az 1960-as évtized végén következett be az a generációváltás, amikor Kovács Máté nagy öregjei helyébe Csűry István fiataljai léptek.

A szakreferensi rendszer bevezetésével olyan tudományos könyvtárosi munkakörök alakultak, amelyeket egyetemi és felsőfokú könyvtáros képzéssel, nyelvismerettel, valamint doktori fokozat megszerzésével lehetett betölteni.

Az Egyetemi Könyvtárnak ebben a megújuló és felívelő időszakában, 1971-ben kapott Gomba Szabolcsné kinevezést a Gyarapító Osztály vezetésére. Az akkori szegényes valutakeret célszerű felhasználásában a szakreferensek megalapozott beszerzési javaslataira és a tanszékek részéről bejelentett szakirodalmi igényekre alapozva, valamint a nemzetközi cserekapcsolatokból adódó lehetőségek kihasználásával sikerült az egyetemen folyó kutatásokhoz nélkülözhetetlen külföldi könyveket és folyóiratokat biztosítani.

Csűry István nagyra értékelte könyvtári tevékenységét és azt a tudományos munkát, amellyel valóra váltotta az általa ideálisnak tartott tudós könyvtárossról alkotott elképzelését, aki megfelelő partneri szintet képvisel az egyetemi oktatókkal.

Gomba Szabolcsné nem csak tudományos munkájával, de a szakmai közéletben betöltött szerepével is megbecsülést szerzett önmagának és a Debreceni Egyetemi Könyvtárnak. Neki köszönhető a Könyvtáros Egyesület Hajdú-Bihar megyei szervezetének létrehozása, utóbb a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének lett tagja, majd a Könyvszakmai Szövetség elnökségének és a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kollégiumának volt tevékeny részese.

Korán részt vállalt a könyvtár vezetői kollégiumának munkájában, mint az intézmény dolgozóinak bizalmából megválasztott szakszervezeti vezető. Józan ítélőképessége, szociális érzékenysége, határozottsága, tapintatos konfliktuskezelő stílusa nagy segítséget jelentett számtalan személyi és intézményi probléma megoldásában.

Amikor igazgatóhelyettesi kinevezését megkapta, még nem lehetett előre látni, hogy milyen nehéz élethelyzetbe kerül, hiszen hivatali főnökével való harmonikus szakmai és emberi kapcsolata zavartalan, eredményes időszak beköszöntét ígerte. A remények fokozatosan beteljesültek, a szakreferensek többsége doktori fokozatot szerzett, rendszeresen publikált. Gombáné régi magyar irodalom iránti érdeklődését az Egyetem Magyar

Irodalmi Intézete is támogatta: Szenci Molnár Albert, Milotai Nyilas István munkáival foglalkozó dolgozatai rendre megjelentek.

Gyakorlati tevékenységének eredményeként sikerült létrehoznia az integrált Kémiai Szakkönyvtárat a vegyészeti intézetek új épületében.

Mindenben támogatta a Könyvtár főigazgatóját a hagyományos szolgáltatások és értékrend fenntartásának és a bevezetésre kerülő újítások összehangolásának munkájában. Az évkönyv kiadása mellett kiadványsorozatok indultak, szabadpolcos szakkézikönyvtárral ellátott társadalomtudományi és természettudományi olvasóterem létesült.

Nem kis érdeme volt abban, hogy 1976-ban a Debreceni Egyetemi Könyvtárat hivatalosan is második nemzeti könyvtárrá nyilvánították, s ez újabb kihívások elé állította az intézményt. Előterbe került az információs tevékenység megerősítése, a könyvtárak közötti és a nemzetközi kapcsolatok kibővítése. Halaszthatatlan feladattá vált a könyvtári munka gépesítésének lehetőségét tanulmányozni. A legnagyobb gondot az évek óta egyre aggasztóbbá váló helyhiány okozta.

Gomba Szabolcsné a főigazgató közvetlen munkatársaként a tőle megszokott módon, mindenben aktív részt vállalt, és átfogó ismeretet, tapasztalatot szerzett az intézmény vezetésének felelősségteljes munkájáról.

Csűry István súlyos betegsége idején szinte megható volt az a figyelem, együttérző türelem, amellyel segítette a végzetes kórral küzdő főnökét, akinek tragikusan korán bekövetkezett halála után ezek az előzmények tették őt méltó utóddá.

1981-ben kapta meg főigazgatói kinevezését.

Jóllehet az akkori körülmények között még beláthatatlanul távolinak tűnt a könyvtári automatizálás hazai bevezetésének lehetősége, ő mégis tudatosan készült a korszerű és a nyugati világban már működő rendszerek megismerésére, majdani bevezetésének előkészítésére. Közben főigazgatói tevékenységének szép eredményei születtek: a Debreceni Egyetemi Könyvtárban nyílt meg az ország harmadik Osztrák Könyvtára, majd az 1980-as évek második felében sikerült a volt Egyetemi Templom épületének nagyobb részét könyvtári célra átépíttetni, berendezni, s ezáltal a krónikus helyhiányt enyhíteni.

A könyvtári épületrészben közel 15.000 polcfolyóméteren kapott helyet a periodikaállomány, a zenemű- és plakáttári gyűjtemény, valamint a kéziratár. Az olvasók számára hírlapolvasó és kutatói övezet létesült. A több évtizedes helyhiánnyal való küzdelem és vezetői pályája nagy sikerének tartotta, hogy mindez megvalósulhatott.

Nagy tervének, a könyvtár informatikai struktúrájának számítógépes kiépítésére a rendszerváltoztatás hozta meg a lehetőséget.

A szakmai felkészítésbe bevonta munkatársait, hazai és külföldi tanulmányutakra küldte őket. Sikerült kiválasztania azt a kivételes tehetségű fiatal könyvtárost, dr. Koltay Klárát, aki legalkalmasabbnak bizonyult a későbbiekben is az automatizált könyvtári rendszer működtetésének kézben tartására. Gombáné rendszerfejlesztő céggel folytatott tárgyalásokat, bemutatókat, tréningeket szervezett, az anyagi feltételek biztosításához pályázatot nyújtott be a világbanki támogatás elnyerésére.

Egy visszaemlékezésben így fogalmazott : „...legnagyobb eredményként azt könyvelhetem el, hogy végre tudtam hajtani az Egyetemi Könyvtári élet úgynevezett „rendszerátalakítását”, a hagyományos, manuális rendszert sikerült új, integrált számítógépes könyvtári rendszerrel, az amerikai Voyagerrel felváltani.”

Felelősséget érzett a Könyvtár jövőjéért, ezért olyan főigazgatót ajánlott maga helyett, dr. Lévay Botondné dr. Böőr Irén személyében, akiről biztosan tudta, hogy töretlenül folytatni fogja elődei munkáját. Nem csalódott: utódjának sikerült megvédenie a Debreceni Egyetemi Könyvtár Nemzeti Könyvtári státuszát.

Gombáné 1995-ös nyugdíjba menetele után sem szakadt el a könyvtártól, folytatta az intézmény keretei között működő OMIKK Fordító Iroda vezetését, nem csak a régi magyar irodalom iránt érdeklődő hallgatókat oktatta, de egyre több részt vállalt a könyvtár szakos hallgatók képzésében is. Közben PhD fokozatot szerzett. Tudományos érdeklődése új témák felé vezette: Tótfalusi Kis Miklós bibliájának, majd halálának 300. évfordulójára konferenciát szervezett, előadást tartott.

Könyvtárosok számára korszerű, összefoglaló jellegű kézikönyv fordításával foglalkozott. Tevékeny, eredményekben, sikerekben gazdag életet élt. Szakmai és társadalmi munkásságát több elismerés, kitüntetés kísérte. Aktív pályája végeztével, 1995-ben vette át a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjét.

A megpróbáltatások őt sem kerültk el: aggasztotta fia betegsége, hányatott sorsa, mélyen megrázta férje elvesztése, majd unokája tragikus halála. Az idős korrallal járó betegségek ellenére, fogyatkozó erővel, de önállóan próbálta ellátni az adódó teendőket az utolsó percig.

*Gomba Szabolcsné Lábos Olga-t a Debreceni Egyetem,
a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára saját halottjának tekinti*

Arany Zsuzsanna

Kalauz az olvasóvá neveléshez

„Az olvasás nem csupán egy tantárgy az iskolában, hanem az életben való boldogulás kulcsa.” (3. p.) – Ezzel a gondolattal zárja Péterfi Rita a 2019-ben megjelent *Könyvkelengye* című kiadvány bevezető sorait.

A szóban forgó – közel harmincoldalas – kiadvány hiánypótló mű, amely segítséget nyújt szülőknek, könyvtárosoknak és pedagógusoknak abban, hogyan érjenek el sikert az olvasóvá nevelésben.

Manapság elég sok könyv foglalkozik az olvasóvá nevelés témakörével. Ilyenek például a Csorba Győző Könyvtár könyvtárosai és meghívott szakértők által készített *Olvasásra születtem! Ismeretterjesztő és könyvajánló segédlet szülőknek*¹ és az *Olvas nekem! Ismeretterjesztő és könyvajánló segédlet szülőknek*² című kiadványok, amelyek a fiatal korosztályokkal foglalkozók számára készültek ismeretterjesztés céljából. A kiadványokról bővebben a Magyar Olvasástársaság weboldalán³ tájékozódhatunk.

A *Könyvkelengye* a „beszédfejlődésre, a későbbi írás-olvasási készség fejlesztésére koncentrál, megmutatva azt, hogy miben segíthetnek a könyvek és a könyvtárak.” (3. p.)

A kiadvány 0-tól 3 éves korig foglalkozik a beszédfejlesztés lehetőségeivel. A füzet egyes fejezetei egymástól jól elkülönülve, átlátható, logikus sorrendben követik egymást, segítve az olvasót az eligazodásban.

A fejezeteket irodalomjegyzék zárja, amelyek kicsiknek és nagyoknak ajánlott könyveket tartalmaz. Emellett egy impozáns gyűjteményt is az olvasók elé tárnak a szerzők a gyermekneveléssel kapcsolatos könyvekről.

A kiadvány már az első oldalakon igyekszik megdönteni azt az általános tévhitet, hogy az olvasóvá nevelés az iskolában, első osztályban, írás- és olvasásórán kezdődik. A család, az altatódalok, a mondókák és a képeskönyvek szerepét emeli ki a szerző, amelyek mind az olvasás előkészítéséhez járulnak hozzá.

A hazai és külföldi könyvpiac jelenleg ugyanúgy bővelkedik gyermek- és ifjúsági irodalomban, mint felnőtteknek szánt művekben. A gyermek korának megfelelő, minőségi irodalom kiválasztása – a hatalmas választék miatt – egyre nehezebbé válik. A kiadvány ebben is segítséget nyújt. A szerzők összegyűjtötték a jó gyermekkönyv ismérveit, amelyeket figyelembe véve sikeresen választhatunk megfelelő könyvet. Az első és legfontosabb szempont, hogy a gyermek számára örömforrás legyen a könyv. Sokkal szívesebben használja, forgatja, és sokkal többet tanul egy könyvből, ha az valamilyen módon örömet

okoz számára. A második fontos szempont, hogy a gyermek életkorának megfelelő művet forgasson, olvasson, nézegessen, akár szülővel, akár egyedül. Ehhez kapcsolódó tanács, hogy a nyelvhasználat és az illusztrációk könnyen befogadhatók legyenek, amelyeket a gyermek könnyen megérthet, átélhet, továbbgondolhat. Fontos, hogy a könyv tisztelje a célközönségét és ne kerülje a kényes kérdéseket sem. Remek példa erre a Móra Kiadó által kiadott *Lélekdokki*-sorozat⁴, vagy a különböző „nehéz” témákat feldolgozó könyvek, mint például a Pernilla Stalfelt által írt *Halál könyve*⁵ vagy a *Ne bánts! könyve*.⁶ Ezek legtöbbször kezdő olvasók számára is könnyen olvasható, így a gyermek akár egyedül is olvashatja azokat, nem árt azonban a háttérből figyelemmel kísérenünk haladását és segítenünk az olvasottak feldolgozását.

Érdeemes már a kisgyermekkel együtt felkeresni a könyvtárat, ahol szakemberek segítenek a gyermek korának, pillanatnyi érdeklődési körének megfelelő könyvet választani, ha tanácstalannul állnánk a könyvespolcok előtt.

A kiadvány útmutatást nyújt a szülőknek, gondozóknak, hogyan fejlesszék a gyermekek beszédképességét. A beszédfejlesztésnek három fontos elemét mutatják be a szerzők.

Az első eleme a *zene és az ének*. A kommunikáció egyik legkorábbi formája az éneklés és a dúdolás. A hangok, dallamok, dalok az érzelmek kifejezésében segítenek; kimutathatjuk örömeinket, bánatunkat, a csecsemőknek pedig vigasztalást nyújtanak. A biztonságérzet kialakítása, a szülő-gyermek kapcsolat elmélyítése, és nem a művészi előadás az éneklés célja. Az altatódalokat sem felejthetjük ki a sorból, ahogy a szerzők sem tették. Ezen dalok az emberi szívverés ritmusát idézik, amely segít a gyermekeknek a megnyugvásba, elalvásba. (6-7. p.)

A beszédfejlesztés második eleme a *mondókák és az ölbéli játékok* gyakorlása. Már pár hónapos kortól játszhatjuk ezeket a jellegzetes hangulatú játékokat. Ezeknek a várakozásteli, örömteli pillanatoknak a szakértők szerint nagy hatása van az érzelmek kialakulására és az érzelmkifejezés fejlődésére. Fejlesztik a hallást, a ritmusérzékletet, a koncentrációt, a memóriát és ösztönzik a jobb agyfélteke kreatív folyamatait. (8-9. p.)

A beszédfejlesztés harmadik eleme a *mesemondás, felolvasás*. A mesélés lényeges tényezője az úgynevezett „veled vagyok” érzés. Kisgyermekkorban nem a mese mondanivalójára, sokkal inkább a mesélés hangszínének kellemes, megnyugtató tónusára van szükség. A szakértők szerint nem feltétlenül szükséges minden este mesekönyvből felolvasni, sokkal hasznosabb, célravezetőbb lehet az adott nap eseményeinek néhány mondatos elmesélése, segítve ezzel az új élmények feldolgozását. Történhet ez képeskönyv nézegetése közben, vagy a kedvenc plüssállataival bábózva, a hangsúly a gyermek számára kellemes közeg megteremtésén van. A felolvasással, meséléssel segítjük a gyermek koncentrációs képességének javítását, amellett, hogy szókinccse gyarapszik és így játékosan, kellemes közegben sajátítja el az írott nyelv fordulatait is. „Kutatások igazolják, hogy a mindennap mesét hallgató gyermek az iskolába lépés idejére megelőzheti a mesét nem, vagy nem elég rendszeresen hallgató kortársait az anyanyelvi és gondolkodásbeli fejlődésben.” (10-11. p.)

A kiadvány további oldalain a 0-3 éves korosztály számára ad javaslatokat a lehetséges játékokra, mondókákra, amelyek jótékonyan járulnak hozzá a kicsik beszédképességének fejlesztéséhez. A kiadvány mondóka- és játékválasztékban gazdag, így könnyen nekikezdehet bárki a tudatos fejlesztésnek.

A zárszóban még megbújik egy-két jó tanács a szerzőktől, fontosnak tartják, hogy megismertessük a gyermeket minél többféle olvasmánnyal, váltakozva olvassunk különböző műfajú szövegeket, hogy szemléletmódjukat bővítsük. Tartsuk szem előtt, hogy

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K